

✓ UinG
671

ԱԳՈՒԼԵՑՈՑ ԲԱՐԲԱՌԸ

(ԶՕԿԵՐԻ ԼԵԶՈՒՆ)

ԼԵԶՈՒԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆ:

ՍԱՐԳԻՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆՑ:

ՄԸՍՆ ԻԻ.

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒԻ:

Մ Ո Ս Կ Վ Ը .

Скоропечатня О. Гербена, Больш. Никитская, Чернышевский пер., д. № 5.

1883.

Дозволено Цензурою. С.-Петербургъ, 19 Мая 1883 года.

Յ Ե Ռ Ե Ջ Ա Բ Ե Ն Կ

Այն զազափարին, որը կարողացաւ կազմել ընթերցողը զօկ բարբառի վերայ մեր հետազօտութեան առաջին մասից, ամբողջութիւն և լիակատարութիւն տարւ համար՝ մենք հարկաւոր ենք համարում յառաջ բերել այստեղ այդ բարբառով զրված յօդվածներ, որոնք՝ իբրև կենդանի պատկեր այդ բարբառի՝ միջոց կը տան ընթերցողին իրան՝ անել իւր կզրակացութիւնները և նկատողութիւնները այդ բարբառի վերաբերեալ, կամ տեսնել թէ ինչ աստիճան մեր արած գիտողութիւնները հաստատում են կենդանի օրինակներով: Այդ յօդվածների յառաջ բերելու կարևորութիւնը աւելանում է և այն պատճառով որ մեր աշխատութեան առաջին մասումը մենք միջոց չ'ունեցանք ծանօթանալ զօկ բարբառի լեքսիկայի հետ, մինչդեռ այստեղ կը լրանայ այդ պակասը. մեր առաջ պարզ կերպով կը ներկայանայ բառերի ընտրողութիւնը և գործածութիւնը այդ բարբառում: մենք կը տեսնենք թէ ինչպէս Պողթնի բարբառը՝ ուրիշ հայ բարբառների նման՝ ազաւազվել է պարսկերէնի և թուրքերէնի ազդեցութեան տակ, փոխ առնելով նոցանից և բառեր և

ոճեր իւր սեպհական բառերի և ոճերի տեղ: Մեր այստեղ բերած նիւթերի մէջ առանձին ուշադրութեան արժանի են Վ գլ. բերած խաղերը և երգերը, որոնք բուն տեղային են և ժողովրդական ¹⁾:

Չօկ բարբառը, ինչպէս արդէն մէկ անգամ նկատուել ենք, չ'ունի և չ'է ունեցել զրականութիւն. զրականութեան այդ պակասութիւնը և կենդանի բարբառի մշտական փոփոխումները զանազան ազդեցութիւնների տակ պատճառում են ՚ի միջի այլոց և այն, որ մենք այժմ միջոց չ'ունինք զազախար կազմերու ոչ միայն զօկերէնի (աւելի ընդհանրապէս ասելով՝ Պողթնի լեզուի) ամենաՀին շրջանի մասին, այլ մինչև անգամ այդ բարբառի այն շրջանի մասին, երբ Ազուլիսը առաջին անգամ յիշվում է պատմութեան մէջ, այնպէս որ մեր առաջին մասումը արդէն յիշած Շքօղերի Հատվածները մնում են ամենաՀին օրինակներ Ազուլեցոց բարբառի, որոնցից և կը սկսվել մեր այստեղ բերած յօդվածների շարքը:

¹⁾ Այդ խաղերը և երգերը՝ բացի 1 և 5՝ հաղորդուել են Բնագրականագ. Յոկոբը քահանայ Տէր-Անդրէասեանց (Մաշտոցի), որին և յայտնում եմ այստեղ իմ խորին շնորհակալութիւնը: Յայտնում եմ իմ շնորհակալութիւնը նոյնպէս և պարոն Յակոբ Անագչեանցին (Մաշտոցի) նորա ինձ հաղորդած պայմանաւոր խօսքերի և առանձինքի համար:

NB.

Չօկ բարբառով զբվածի ընթերցանութեանը զիմելով՝ ընթերցողը չք պիտի մոռանայ մի քանի առանցնութիւններ, որոնք յատուկ են այդ բարբառին և որոնք անհրաժեշտ են ընթերցանութեան ճշգրտութեան համար: Այդ պատճառով ընթերցողը ուշադրութիւնը դարձնում ենք հետեւեալ գլխաւոր կէտերի վերայ:

1) Բաղաձայն տառերը պահել են իրանց սկսնական արտասանութիւնը, այսինքն՝ բ=b, պ=p, գ=g, կ=k, ևն. (Մասն I, գլ. II, § 10):

2) Կայ մի առանձին հնչելն, որը համապատասխ. դերմ j, որ և նշանակումէնք j (Մ. I, գլ. II, § 15):

3) Գ արտասանվում է միշտ ինչպէս գj (gj) Մ. I, § 9). Իսկ ն—ից յետոյ Գ, որը յառաջացել է կ—ից արտասանվում է այնպէս, ինչպէս ընդհանուր հայերէն Գ (g) (Մ. I, § 11, ծան. 1):

4) Կ Ազուլեցոց բարբառում համարեա բոլոր դէպքերում՝ ինչ ձայնաւորից առաջ կամ յետոյ որ զբված էլ լինի՝ արտասանվում է կոշտ. միայն եթէ կ—ից առաջ կայ ի կամ՝ է կամ այնպիսի մի ա (ցղ. է), որին նոյն բառի զրականական ձևում համապատասխանում է ի ¹⁾, այն ժամանակ այդ կ արտասանվում է կախուղ՝ կj (Մ. I, § 11):

¹⁾ Զորքինակ. կնկ—ադ. կնկj—ցղ. կնկj, մակ—ադ. մակj—ցղ. մակj:

5) ա, օ, ու կակղացած ձայնաւորները մէնք նշանակում ենք ա, օ, ու (Մ. I, գլ. II):

6) ա արտասանվում է ա եթէ նախնիթաց վանկի մէջ կայ ա, օ, ու, իւ, է, է, ի. ուրեմն բոլոր այդ դէպքերում ա—ի ա արտասանվելը ինքն ըստ ինքեան Հասկանայի կը լինի և նշանակված չի լինիլ սովորական նշանով (ա). Արտասանութեան այս օրէնքին ենթարկվում են՝ Սահմ. եղ. Ներկայ ժամ. 3 դ. աչ և բացաս. ճա մասնիկը (Հրամ. եղ. Համար), որոնք նախնիթաց բառի հետ սերտ կապված են լինում իբրև նորա վանկ (Մ. I, § 1. ծան. 1, § 4. ծան. 2). ա չէ կակղանում, չէ արտասանվում ա, եթէ նախնիթաց վանկումը կայ ա, օ(ու), ու (Մ. I, § 1):

7) է արտասանվում է ոչ իբրև ընդհանուր հայերէնում՝ յն (=Ուու. 10), այլ իբրև Ֆրանս. ու (Մ. I, գլ. II, § 4). այդ պատճառով աւերորդ ենք համարում նշանակիլ այդ հնչիւնը երկու կէտով:

8) Բառի շեշտը լինում է նախալեռքին վանկի վերայ (Մ. I, § 8):

9) Բիւն և յոդն. էր վերջաւորութիւնները մնում են միշտ շեշտի տակ (ibid):

I.

(Schröder. Thesaurus linguae Armenicae. Amstelodami 1711, էր. 353, 354, 356.—
Паткановъ. Изслѣдованіе о діал. Арм. яз. 1869, էր. 54).

Բ.—Հէրբար՝ 1) շօա դօլըս տալիս, աղիին ան այ օր դբի 2)

I. Այս հատվածը մենք յառաջ ենք բերում այստեղ իբրև հետաքրքրիլ օրինակ անցեալ դարու սկսիլի զօկերէնի: Ազդարութիւնը պահում ենք այնպէս, ինչպէս է Շրօդերի մօտ: Խօսող անձինքներն են՝ Բ.—Բարդամ, Ա.—Աուարէլ, Տ.—Տիրատուր, Ղ.—Ղուկաս (Տիրատուրի փեսան): Համեմատելով հետեւեալ յօդվածների հետ, որոնք գրված են այժմեան զօկերէնով, ընթերցողը ինքը կարող է դատել թէ ինչ աստիճան փոփոխութեան է ենթարկվել այդ բարբառը այդ միջոցում: Այսինքնանը (Քննակ. քերակ. արդի հայ. լեզուի 1866, էր. 207, ծան. 65) խօսելով Չորրորդ դաւառականի կամ «Ռուսից հայերէնի» վերայ, Շրօդերի այս հատվածի վերայ հիմնվելով մի քանի նկատողութիւններ է անում Ազուլեյցոյ բարբառի մասին: Նա այդ բարբառի անունը չէ տալիս, այլ անուանում է չորրորդ դաւառականից «չատոնց բաժանուած և օտարացած երկրորդական գաւառական մը» և «այլակերպ հայերէն» (տես ներքե ծանօթ. 9 և 15):

1.) Հէրբար—Տօրեղբայր = հէր + (ախ)բար. հին զըն. հօրիսր. «հէրբար» բառի մէջ մենք տեսնում ենք վերադարձած ք—ի այն խտակ հնչիւնը (=b), որը ազաւարովի է «ախար» բառի մէջ:

2.) Օփ—ը նախդիրը այժմ գործ չէ անվում. այժմեան ձևն է փ կամ փը: Ղ նախդրի գործածութեան մասին տես Մ. I. § 36, 2.

մոյն փուլքը քօշ պահիս, զարա հրամանքըդ տուն տայրըս
ընտիր օֆնիս 3):

Ա.—Ուղղութիւն այ նասում 4) Բարաղամն պարուն Տիրա-

3.) () Ինչ, սօֆ, օլքաի, ծօլք—այժմեան Զօկերը ստում են ծնն, սօն, օրաի, ծօր: Եթէ հաւատանք էլ Երօղերին թէ այդպէս են արտասանում եղած այն ժամանակվայ Զօկերը, այնու ամենայնիւ պիտի ենթադրենք այդ ք—ի մի շատ թոյլ և հազիւ նկատելի արտասանութիւն. ապացոյց՝ որ ծօլք բառը ՝—ով կրկնվելով արտասանվում է ոչ թէ ծօլք՝ ինչպէս պիտի սպասէինք ըստ հայոց լեզուի սովորութեան, այլ միայն՝ ծօր—«ծօվու մօն»:

4.) Ուղղութիւն այ նասում—երկու բառն էլ՝ ուղղութիւն և նասում այժմ ոչ Ազուլիսում և ոչ նորան անմիջապէս շրջապատող գիւղերում՝ Բաշտում, Տանակերտում, Լայլն, չեն գործածվում, այլ գործ են անում գոյա տեղ՝ աղուրդ, նահած. իսկ ուղղութիւն (միայն մի քիչ փոխված՝ ուղղութիւն) և նասում այժմ էլ գործ են անում Յղնայում, ուր այնու ամենայնիւ նասում աւելի յատուկ է հին սերնդին (Մ. I, եր. 23). աւելի տարածված է՝ նահում: Բայց թողնենք «—ի հ փոխվելը, որը կամ կարող է ուշ կատարված լինի, կամ երկու ձևն էլ միաժամանակ գործածական, ինչպէս, օրինակ, այժմ էլ գործ է անում՝ տինիլ և տինիլ (և այս վերջինից՝ հ—ի կորուսմամբ՝ տինիլ),— գլխաւոր բանը այստեղ ու՛մ վերջաւորութիւնն է: Հարկաւոր է նկատել որ Ազուլիսի լեզուում ներգոյական և Սահմ: եղ. ներկայ ժամ. կազմողը ու՛մ վերջաւորութիւնն է և ոչ ու՛մ, որը նոյն դերը կատարում է Յղնայի լեզուում. իսկ եթէ Ազուլեցոց լեզուում միավանկ բառերը վերջանում են ու՛մ, օրինակ՝ ջրում, գլում, նստում, Լայլն, այդ մեկնելու է զօկ բարբառի այն մշտական յատկութեամբ, որով միավանկ բառերում « փոխվում է օ (օրինակ՝ շատ—շօտ, խաչ—խօչ Լայլն, Մ. I, § 1.), և յետոյ այդ օ՝ որովհետեւ ՝—ի առաջ է դրված՝ նոյնպէս այդ բարբառի ոգուն համեմատ, փոխվում է ու՛, ինչպէս, օրինակ՝ ժամ—ժում, համ—հում, ծամ—ծում, Լայլն. համ. ու՛—ի աղբեղութիւնը նախընթաց օ—ի վերայ (Մ. I, § 1. տես նոյնպէս § 24.): Ուրեմն այդ ու՛մ—ի իբրև միավանկ բառերի ներգոյական հ. և Սահմ: եղ.

տուր քու հրամանքըդ մնասնիրի տայր ըս, զօկ 5) պարուն-
նիս քու սօֆերդս կանչած օր զօվղ անիք, օլքաիս պահա՛
շօտ քամի նարին աղիկ չի:

Տ.—Պարուն՝ դսռ դուք ըշխարքիս բանին խբէր չիք՝
թօթիւն արիք, դսռ դուք զօվղն նիղիլ չիք թսն անչ այ. իս

Ներկայ ժամ. կազմող վերջաւորութեան գոյութիւնը այժմեան
Ազուլեցոց բարբառումը մեկնվում է փոփոխման հետեւալ աստի-
ճաններով՝

դչր—ւ՛մ — դչր—օ՛մ — դչր—ու՛մ
նստ—ւ՛մ — նստ—օ՛մ — նստ—ու՛մ, Լայլն.

Իսկ երկու կամ աւելի վանկ ունեցող բառերի համար Ազուլե-
ցոց բարբառի համար մնում է միմիայն իսկական ու՛մ վերջաւորու-
թիւնը, մինչդեռ Յղնեցոց լեզուն ամեն դէպքի համար էլ գործ է
անում ու՛մ (իսկ ու՛մ երբէք. Մ. I, § 24.). այնպէս որ՝ տանում—
ազ. տան—ւ՛մ, ցղ. տան—ու՛մ, ուտում—ազ. նստ—ւ՛մ, ցղն. նստ—
ու՛մ, Լայլն: Այդպէս է և այստեղ յիշվող նասում բայը՝ ազ. նահ—
ւ՛մ, ցղն. նահ—ու՛մ (կամ՝ նաս—ու՛մ): Բայց այդ նասում բայից Յղը
նայի լեզուի հետքերը այս Ազուլիսի բարբառով գրված հատվա-
ծում ներկայացնում են հետեւալ բօ՛թ (երևի՛ լսօ՛ծ) և նսօ՛թ բա-
ռերը, որոնք ներկայացնում են Անցեալ Ընդ. ցղնեցերէն ձևը (Մ.
I, § 31.): Ասակածելի է թուում ինձ նոյնպէս և ու՛ւ բառը, որը
այժմ հնչում է ու՛ւ (ցղ. ինչ). կամ « այստեղ տառասխալ է, կամ
մի գուցէ Երօղերը շինած լինի այդ ձևը իրանից՝ անձ (ինձ) ձևի
անալոգիայով: Մի այդպիսի կասկած չէ՛ կարող արդեօք յարու-
ցանել ջն՝ բառը, որի այժմեան ազուլ. ձևն է ջն, այդպէս է
մինչև անդամ և այժմեան ցղնեցերէնում, որը վօնք (ազ. վունք—
վանք), թօնք (ազ. թունք—թանք.) Լայլն հետ միասին ներկայա-
ցնում է այնու ամենայնիւ ջն և ոչ ջն. Բայց գուցէ այդ բառը
Երօղերի ժամանակ դեռ ունէր փոփոխման միայն այդ աստիճանը,
որից յառաջացել է յետոյ՝ ջն, այսինքն՝ ջան—ջօն—ջուն (Մ. I,
§ 1.): Այդ բառը իւր ձևով մնում է այնու ամենայնիւ, իմ կարծի-
քով՝ Յղնայի լեզուի նշոյլ Երօղերի այս հատվածումը:

5.) Օ՛չ—(օ ?) այստեղ անշուշտ նշանակում է այս և ոչ՝ Զօկ

անդադար մի՞ծ մի՞ծ մարդու հիտ զօվղ ըմ արած՝ օր դո՛ւք ան-
ղադար լսօ՞ծ չեք. նղանիք ունչ ակապարք.

Տ.—Այ ջօն փեսայ 6) քո 7) տաղդ ասած 8),
Անես, կոսես 9) մանանիլ մն

որովհետև հիւրերի մէջ կային և ոչ—Ձօկեր. Այժմ այդ ղէ՛ ձևը,
բայի նորանից յառաջացած Ձօ՛կ անունից, գործ չէ անվում՝ գործ է
անվում գործ տեղ այժմ հօ՛ւ. բայց այժմ էլ դեռ գործածական է
ղջ դերանունը, որը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ ու (=սա) դերանունը
(Մ. I. § 28,2), ղջ գործ է անվում միայն շնչաւոր առարկայի
համար, մինչդեռ ու հաւասարապէս շնչաւոր և անշունչ առարկայի
համար.

6.) Փէսայ—այդ բառի մասին տես Մ. I. § 1.

7.) Վր*—այդպէս է գրում Շրօդերը, չը նայելով որ վերև մենք
երկու տեղ տեսնում ենք րո՞ւ՝ «րո՞ւ հրամանքը» «րո՞ւ տօփը»:
Մեր I մասում, երես 22, նոյն այդ տողումը գրված է րո՞ւ, որը
թէև ինքն ըստ ինքեան և ուղիղ է իբրև զօկերէն և համապա-
տասխան վերև յիշած երկու անդամ պատահող րո՞ւ ձևին, այնու-
ամենայնիւ հարկաւոր է ուղղել իբրև սխալ բնագրի դէմ: Առհա-
սարակ ուղղագրութեան վերաբերմամբ՝ բնագրին համեմատած՝
Շրօդերի այս հատվածը այստեղ աւելի ձիշդ է արտագրված քան
թէ Մ. I. եր. 22—23.

8.) Աս—տես վերև ծան. 4.

9.) Տ. (Տիրատուր) առաջարկում է իւր փեսայ Ա. (Աուկասին)
որ հիւրերի առաջև ասէ լեզուի վերայ իւր հարած երգը, առաջ-
արկելով մի և նոյն ժամանակը որ Ա. չը մոռանայ ասել այդ եր-
գից և այն տեղը ուր ծաղրում է այն հայ բարբառը, որը գործ
է անում «կանես, կոսես» (կօնես—կանես, կօսես—կասես), ինչ-
պէս որ ներքև մի քանի տողից յետոյ ծաղրում է Ձուղեցոց բար-
բառը, օրինակ բերելով «գուն զոլմանա» (այսինքն՝ գայլը գալիս է):
Բայց Այտրենանը (Քննակ. քերակ. արդի հայ. լեզուի. 1866. եր.
208, ծան. 65) այդ «կանես, կոսես» բնդունում է իբրև զօկ լե-
զուի բառեր, մինչդեռ զօկ լեզուն իջ մասնիկի գոյութեան նշոյլը
անգամ չունի (Մ. I. §. 32,5):

Ղ.—Խայի 10) լեզուն մոյն լեզու ա.
Չօսիւ մօռ խուսուղ Ձուղեցին ա 11).
Որ նասիլըն գուլն գոլմանա,
Լիզի քանդուղ Ղափանցին ա.
Մեր վելեաթի լեզուն պօրղ ա.
Աման 12) լեզու պօրղ խուսիլ ա.
Վօյլի 13) Պարսի թա՛ Պրանդի ա.
Հէնց 14) նիղիս 15) թա՛ իւր լեզուն ա:

10.) Խայի — է այս բառի մէջ ես համարում եմ իբրև տառա-
սխալ. եթէ ոչ դա բոլորովն հակառակ է զօկ բարբառի ոգուն.
այդ բարբառը, ընդհակառակ՝ է փոխում է հ, օրինակ խաղող—
զօկ. հաղուղ, խաղ—հաղ. կայն: Յղնայի լեզուն թէև այս դէպ-
քում՝ բայի մի քանի օրինակներից՝ համարեա չէ հետևում Ազու-
լիսի լեզուին, այնու ամենայնիւ ոչ մէկը ոչ միւսը հ չէ փոխում է,
ինչպէս ուրիշ շատ բարբառներ (Մշեցոց, Ձուղեցոց, Խոյեցոց,
կայն). տես Մ. I. § 13.

11.) Ձուղեցի—համ. Մ. I. § 50. բ. ծանօթ.: Հարկաւոր է
նկատել, որ Ազուլեցոց բարբառում բնակիչների անունը վերջա-
նում է օյի (=եցի), երբ շեշտը—ի վերայ է, իսկ երբ շեշտը
ընկնում է է—ի վերայ, այն ժամանակ բնակիչների անունը վեր-
ջանում է ցի, օրինակ՝ Սարպայի, բայց Սուօպլի (Սուօպի—Յղնայի
մօռ մի գիւղ է՝ թուրքաբնակ):

12.) Աման—արտասանվում է՝ այժմ գոնեա՛ այնպէս որ լսվում է
համարեա երկու է:

13.) Վօյլի—Ձօկերը Թուրքին ասում են օյլի (յղ. քօրթ).
դա՛ իմ կարծիքով՝ մի անուն է, որը գիտութեամբ աղաւաղված
է՝ Թուրքերին իրանց անհասկանալի անեղու համար (Մ. I. § 17,1).
համ. ներքև II.

14.) Հէնց—կայ եղել Շրօդերի ժամանակից Ազուլեցոց լեզուում
այդ բառը, թէ դա նոյնպէս խառնուրդ է, թող վճռէ ինքը ըն-
թեքողը. գոնեա այժմ Ազուլեցիք այդ բառը բոլորովն գործ չեն
անում: գործ են անում գործ տեղ ճա կամ ճահ. Յղնայի լեզուում՝
հանց, հինց:

15.) Նիղիս—Ձօկ բարբառում չը կայ այժմ այդ բառը. գործ է

ածվում Գեղե՞ (գիղիլ—գիտել, գիտենալ): Այտրնեանը (Քննակ. քերակ. եր. 208. ծան. 65) կրկնում է այդ ձևը տալով նաև—ին այն նշանակութիւնը, որը ունի նաև համ (ասում), նարամ (անում), նիզում (ուզում), և այլն, ձևերի մէջ: Ուրեմն այդ ենթադրութեան համեմատ դուրս է դալիս որ այդ բայի Աներեղթ եղանակն է յտէ, որը իւր սկսրից ստացել է նաև այն նշանակութեամբ, ինչ նշանակութեամբ ստացել են այդ տառը վերոյիշեալ բայերը: Բայց այդ սխալ է, որովհետև Գեղե՞ Սահմանական եղանակը չէ (Մ. I. § 32), այլ Ստորագասական եղանակն է, որը իւր սկսրից նաև չէ ստանում, օրինակ՝ Սահմ. եղ. ներկայ՝ նահամ ըմ (ասում եմ), Ստորագասական եղ. ներկայ՝ ահիմ (ասեմ), և այլն: Այտրնեանը առհասարակ սաստիկ խառնում է զօկերէնի ժամանակները. բացասական Ապառնի՞ Գեղե՞ Գեղե՞, Գեղե՞ Գեղե՞ նա Սահմանական եղ. ներկայ է կարծում (ibid):

II.

ՊԱՅՄԱՆԱՒՈՐ ԽՕՍՔԵՐ:

- Տիրիւ այ կրտում (կամ՞ քաղամ) } =Հասկանում է, գլուխ է ընկնում:
- Ծօռ այ վիր ներամ
- Ուրմանը (կամ՞ կտորը) ծօկ այ =լող մարդ կայ:
- Պատրհանը բօց պահա =աչքդ բաց պահիր:
- Քղի փայտ դրել = յոյս կապել խօսքի կատարմանը հաւատալ:
- Քչամանը մօտիկ այ =խօսք (գաղտնիք) պահող չէ, համբերող չէ:
- Ծօերտ ուհման այ =վատ մարդ է:
- Փիւր փիւր ածիլ =փոքր փոքր ածիլ:
- Ծօկ կրել =հաց ուտել:
- Քանի ըս վիր պատած =քանիտով ես գնել:
- Թօ =թանդ:
- Ծարաւ =պակաս (ղին):

II. Ս՛ներ գեո Մ. I, գլ. I. առիթ ունեցանք մի քանի խօսք ասելու պայմանաւոր խօսքերի մասին. պայմանաւոր խօսքերը գործ են ածում Զօկերը, մանաւանդ Զարաթալու, նույնու և այդ կողմերի վաճառականները իրանց միտքը իրանց շրջապատող այլազգիներին անհասկանալի անելու համար:

Խելքը (կամ՝ խելքից) ծարաւ	= խելքը պակաս, յիմար:
Բարավէր ¹⁾	} նի խա:
Գւհրավէր	
Պաղջ	= փող:
Գունդ	= թուման, 10 ր:
Նոյնը	= քուբէ:
Կօտիկ	= արասի, 20 կոպ:
Օսայտ	= շահի, 5 կոպ:
Պաշ	= ձի:
Սկիւտիքի	= բրինձ:
Ըղվախի խորաղի	= պանիր:
Փառջուկ	= զինի:
Քրածնք	= արագ:
Տրական,	} = լաւ:
Տօն	
Կուկ	} = 1, 2, 3, ...
Այբ, բէն, զիմ,...	

1) Բարավէր— բուն նշանակութիւնն է՝ երեսի վերայ պառկած, բնկած (НИЧКОМЪ):

III.

ԱՌԱՇՈՒՆԵՐ:

1. Ախար արարուր յօսելով ինքն ինքն այ, օյումը նիզել չի:
2. Ախար արարուր մայսր օտի ալ, ուսիրուր զին չի դձիլ:
3. Աղիկին Ատոված տօլ չի:
4. Աղծը դողծիցը փսօնիլ այ, դողծը նօլ այ բունին բարշկին կիանչիլ:
5. Անումն Ալի բնայ, դուրծքրս բարի:
6. Աշխարքրս տանելաւ, սվելաւ այ:
7. Ատոված սօրը տիսնիլ այ, ձիւնը տօլ:
8. Արիւնը ջրօվ բն լվանիլ:
9. Բարեկամի հիտ կիլ, խմէ, սօվդա մա նարիլ:
10. Գիծին աղունը կտրին այ ըղահված:
11. Գիծը բմանչիլ չի, զիծին տայրբն այ բմանչիլ:
12. Գիծին տարան հրասնիքի, ահալ այ աստեղ սարուն այ քանդ միր տուն:

III. 1.) յօսելին— աղքատութիւն, թշվառութիւն:

2.) Գնն չի բնէ կամ՝ փթաւիլ չի:

9.) Ալի— է արտաս. կակուղ (կ):

12.) Տարան կամ՝ տարալ բն:

12 և 15.) Գնն բառի ուղղագրութիւնը չ նախգրի հետ միասին տես Մ. I. § 36.

- 13. Գարմանը քուներ չի, գրմաննուցը հօ քունն այ:
- 14. Լչը ալ ան էչն այ, ամա փալանը փահած այ:
- 15. Լչ ահին աղիկյ այ քանդ դէչ:
- 16. Լչը թկիլաւ ջիրի չի դսնիլը:
- 17. Լչը յիրան տօպրակին զոռօլ չի:
- 18. Լչին պուզա չ'օնի, նահամ ըն հսրա քուռակ այ:
- 19. Լչ վեր նիլիլը մոյն այր այ, վէր դսլը՝ արիու:
- 20. Բ գնդուն մոյն իրիան այ սև, չի տվնդուն՝ արիու:
- 21. Բ խչիուն նենչ վնթան:
- 22. Թամունւմ խօսկը էչին ըն նահիլը:
- 23. Թաքիլը մոյն այր այ, լէդիլը՝ արիու:
- 24. Խալխին վարայ շն այ հաջիլ միլ վարայ՝ կատու:
- 25. Խնքուտին ծօհը մահանայ այ:
- 26. Խոունդը՝ լնդըտակին, խոօդնչը՝ բծրխտակին:
- 27. Խօչը թա էմն այ՝ գօրու թիւնը զիդամ ըմ:
- 28. Խօսկ շնա վեր (վե) կօլը չի, խօսկ Ասծու աօլն այ:
- 29. Վճնճը զլօրիչ էլալ նահալ խուփան զդիլը:
- 30. Վուզին գրեն խալըչին վարան, գլօլիչ էլալ ընդիլ գանտինը:
- 31. Համ գիւղ, համ չըստ:
- 32. Հայ — Հայր նահած, մահած վայ — վայր:
- 33. Հօլը տուն, կօտր տուն:

26.) Լչանը, խնքուտի՝ այժմ ոչ հասկանալի են և ոչ գործածական: Այժմ լսվում է խուն (թարաղայ). սանդ (սանդ). սնայակ (սիւնի տակը): Խոօդնչը մի դե է, որ ծնօտ էունի և որը շատ անգամ գիշերը մարդու վերայ ընկնելով ծանրացնում է: Փոխար. «Տագուտի վերայ ուշ չը դարձնող կին»:

27.) Լչ՝ տես ներքև V, 11.

31. Չըստ — այժմ գործ էլ անվում, բայց գործածական է՝ չըստը, որ նշանակում է համարձակ — смѣлыи, развязныи, шустрыйи.

- 34. Չիզ մարդին խիլքը դարանամն այ նիլ:
- 35. Ճրօղը յիրան տօկը լուս չի նարիլը:
- 36. Մահ գարգ տօմ քիդ, օր գարգըտ մնանիա:
- 37. Մայրը՝ հօց, ըրխան՝ լօց:
- 38. Մանակ ձերքը ծօի չի տօլը:
- 39. Մարդին փափսօլը տօն այ քանդիլը:
- 40. Մծօթին՝ ըռքիթին:
- 41. Միծ տկին լուս չի նիլը:
- 42. Մոյն խիլքը ունչ իրի ամսունը, ձմեունը:
- 43. Մոյն ձարքաւ արիու ծմբարուկ բունվիլ չի:
- 44. Մոյն ձերք օնիմ՝ մոյնին բրանին ըմ գրիլը:
- 45. Շուրը ահած այ՝ դսլ էնձ պահա բխըմաջի, իս քիլ պահիմ մրդըմաջի:
- 46. Շօնը զօռաւ ուրս չի տանվիլը:
- 47. Շօնը հաջիլ այ, կրաւանը նօլ այ:
- 48. Շօնը նօր, տօնը նօր:
- 49. Շօնը շուն մայսը նօտիլ չի:
- 50. Շօտը՝ շատին:
- 51. Ուարս ցաւի՝ աղիկյ այ, քանդ բարանըս:
- 52. Պօրտըր տալաւ, մեխկը լիլաւ:
- 53. Քլրին լնդաթը դանան այ տանիլը:
- 54. Սիրը սալուրն այ նօտիլը:
- 55. Սիլը այ ընդիլ փղատայրը, վեր այ կահալ տղատայրը:

36.) Մահ — տես վերև I, ծան. 14.

38.) Չիլքը կայ և՝ ձերք:

40.) Բ լուսիլ — խայտառակութիւն (այժմ անգործածական):

42.) Իրի — անէ. ասվում է և՝ ըրի, արի:

48.) Կլր — ուր. ն — ի մասին տես W. I, § 32, I.

54.) Սիլ — սեր, կաթնեղես (այժմ անգործածական):

- 56. Տանամ տեղը նօքար այ, բերամ տեղը՝ աղայ:
- 57. Տանի տէրին «օրհնեա տէր» չի նիլ:
- 58. Տանձին սարունը օրջըն այ նօտիլ:
- 59. Տուն հըլլերի այ, դնա՝ ծեղ:
- 60. Յօվը տվե՞ծ այ Աստված, զսարմունը հիտը:
- 61. Յօվը ինսունն այ քաշիլ:
- 62. Փայտը վեր կալես, զոնղ շօնը յիրան բոնըր գիգիլ այ:
- 63. Փլօվը ում այ տվե՞ծ Աստված, բշտեհը՝ ում:
- 64. Քաշալը օր դեղ զիգիլ, յիրան կտարին այ նարիլ:
- 65. Քացահը ունչքան թոնեղ ընայ, յիրան բմանին այ վնաս տօլ:
- 66. Քսիկեր բանդին տաշտամը մոյն հօյ չի՛նայ:
- 67. Քոնըր քոնն այ բիրիլ:
- 68. Քօրդըր անօրէն այ, խօսկը օրինաւուր:
- 69. Քօրդի պրտական էլիս աղիկի այ, քան թէ (քաննղ) սուրբի:

56.) Տանամ տեղը կամ՝ տնեղիս, բերամ տեղը կամ՝ բրեղիս:
 57.) Ասում են նոյնպէս, տուն տէրու՞՞՞ «օրհնեա տէր» չի նիլ:
 59.) Հըլլերի—հայելի, դնա—գուրս:
 62.) Վեր կուլես կամ վերունս:
 64.) Ասվում է նոյնպէս՝ քաշալը օր գարի յիրան կտարին այ գեղ նարիլ:

IV.

ԱՆԷԾՔՆԵՐ:

- 1. Սրվըթաթահ էլիս:
- 2. Սրվըկնջիկ էլիս:
- 3. Այ դոն սե կապիս:
- 4. Ունչ կապիս կանանչ կարմիրըս:
- 5. Աւծո՛ւ բալին դոնս:
- 6. Աւծո՛ւ զաղարբին դոնս:
- 7. Խրղվըկուտուր կրօնիս (էլիս):
- 8. Անդար մնօս, շիվան, միրաթ մնօս:

IV. 1. 2. Սրվըթաթահ, սրվըկնջիկ էլիս կամ՝ մնօս. ցղ. սրվըթաթահ, սրվըկնջիկ էլիս, մնօս: Սրվը—կրճատուլ. սեա—Առաջին անէ՞ծքը մօտ է իւր նշանակութեամբ կրորդ անէ՞ծքին, երկուսն էլ վերաբերում են աղջկերանց այն մտքով թէ՛ առանց մարդու մնաս:

4. Այս անէ՞ծքը տղամարդու է վերաբերում: Կանանչ կարմիր կապում է փեսան պսակվելու ժամանակ: Ուրեմն այս անէ՞ծքի միտքն է՝ «Ջարժանանաս հարսանիք անելու, պսակվելու»:

5. Բալ—գարդ, հոգս, ցաւ, համ. խաթա—բալա:

7. Յը խրղվըկուտուր կորիս, էլիս: Խրղվըկուտուր = խրղվը+կուտուր. զօկ. Խօշ նշանակ. խակ: Ուրեմն անէ՞ծքի միտքն է՝ խակակտուր լինիս, այսինքն՝ խակ կտրվես, մեռնես. ուրեմն զեռահաս, տհաս մեռնես:

8. Յղն. Անար մնօս. մնացեալը անփոփոխ: Անդար = ան + տայր (Մ. I. § 10):

9. Գծորագծո էլիս:
10. Բանլամ՝ այսաղ սիւնն տօս:
11. Ըրընթաթահ, ըրընշաղաղ էլիս:
12. Գուրքըրա Աստված բնդի: Գուրքըրա բնդվի:
13. Խէշկիս:
14. Խրվիս: Այ իրվի դօ:
15. Գրուղը քիզ տանի:
16. Ահնարըտ քոանի. խաւար սպրիս:
17. Գրուց քօքըլ կարվի:
18. Մայսը թափվի առի կնգու:

9. Յղն. գծորագծո էլիս. այսինքն՝ գերեզմանից գերեզման տեղափոխեն քեզ ուրեմն՝ մեռնելուց յետոյ էլ Հանգստութիւն չը գանես:

10. Այսինքն՝ այնքան տկարանաս, փոքրանաս որ մինչև անգամ ասեղը կարողանայ սիւն (այսինքն՝ նեցուկ) լինել քեզ:

11. Յղ. ըրընթաթահ, ըրընշ. էլիս. ըրըն—արիւն. Մ. I. § 7:

12. Յղ. տուրքըրա Աստված պնդի. տուրքըրա պնդվի—այսինքն՝ տանդ մէջ կենդանի մարդ չը մնայ—բոլորեքեանք կոտորվեն, այնպէս որ տանդ դռները փակվեն:

13. Յղն. խօշկիս: Ագ. խէշկիս—ցղն. խօշկիս. համ Մ. I. § 5: Խէշկ (ի—կօշա) ցղն. խօշկի՝ նշանակում է չոր. ուրեմն անէծքի միտքն է՝ չորանաս:

14. Յղն. Էրվիս, այ Էրվի դօ—այրվիս, այ այրվի դա: Այստեղ Ագուլ. բարբառը հակառակում է իւր ոգուն (Մ. I. § § 3, 4.)՝ այ փոխում է ի (ibid. ծանօթ. 1.):

15. Գյոյոյլ ցղ. կիրուղ—դա Հայոց առասպելաբանութեան մէջ յայտնի Գրողն է: Գա անշուշտ Տիր աստվածն է, որը՝ ըստ աւանդութեան՝ Արամայի դպիրն էր, նորա համար Բրաբրուլիսն անողն էր:

16. Յղն. աշկարըտ քոանայ, խաւար սպրիս, Մ. I. § 16. ցղն. դործածական է նոյնպէս, թէև սակաւ՝ օր:

17. Քօքըլ—արմատ:

18. Մայսը ցղն. Էսը կամ Էսըր. Մ. I. § 4, ծանօթ: Արի Մ. I. § 36.

19. Մայսըտ կոյտ էլի:
20. Բանլամ՝ քիզ նմուն էխարըր պահիս:
21. Գաւատար էլիս:

19. Ասում է նոյնպէս՝ արուորտ կոյտ էլի: Յղն. մէյսըտ (կամ՝ արուորտ) կուտ էլիայ. ագ. կոյտ—ցղն. կուտ. համ. ագ. մնն—ցղն. մուն (Մ. I. 6.):

20. Քիզ—ունի մի ուրիշ ձև էլ՝ քի:

21. Յղն. Կյտատար էլիս: Կյտատար—գետատար—ուրիշ բարբառ. ջրատար:

Իրինձ, բրինձ՝ հաղլա ¹⁾ բրինձ,
 Լը արա, տամբուլ ²⁾ արա,
 Հրեշտակաց կարմունջ արա.
 Լըլունջ, բաղունջ,
 Օլիֆտայ, միֆտայ,
 Ղ արա, քօջ:

V.

ԽԱՂԵՐ, ԵՐԳԵՐ.

1.

Տուտի ¹⁾, տուտի՝ տուտ մանի.
 Տուտին նա՛հալ պինջարի.
 Պինջար չէլալ՝ խուտ էլալ,
 Խուտին տակին ծէտ ²⁾ էլալ.
 Քարաւ ըմտվալ՝ վէր չի գնալ ³⁾:
 Մուն հէր ծնիւմ՝ մեկիք այ,
 Լը չը պէտրմ՝ հէրիք այ:

V. 1. Այս և հետևեալ՝ երկրորդ՝ և երրորդ՝ խաղերը—երեխայական խաղեր են: Երեխայքը հաւաքվում են, նստոտում, ոտերնին մեկնում: Նոցանից մէկը սկսում է այս խաղերից մէկի խօսքերը ասել այնպէս որ ամեն մէկ խօսքը մեկնած ոտերից մէկի վերայ գայ, որը և ցոյց է տալիս՝ ասելու ժամանակ՝ մատով: Աւմ ոտի վերայ որ ընկնում է խաղի վերջին խօսքը (առաջին խաղում՝ հէրիք այ, երկրորդում՝ քօջ, երրորդում՝ գնու էլի), նա քաշում է իւր ոտը: Ատողը շարունակում է խաղը, կրկնելով նոյն խօսքերը կանգնած տեղից, այսինքն յետ քաշած ոտից յետոյ հետևեալ ոտից. և այդ կրկնվում է այնքան որ մնում է մէջտեղ տարածված մի ոտ: Կամ դորանով վերջացնում են կամ շարունակում են նոյնը կրկնել գետնի և մնացած ոտի վերայ: Աւմ ոտ որ մնում է, նա ենթարկվում է պատժի, օրինակ՝ պատժվողը տարածվում է գետնի

վերայ, ընկերները մեկնում են իրանց ոտները նորա տակից և վերայից և այդպէս ճեղքում են պատժվողին, որը պիտի զօւ տայ այդ տեսակ ոտերից կազմած օղակից դուրս գայ:—Առաջին խաղը՝ Տուտի, տուտի, ևայլն, մենք յառաջ ենք բերում Յոնայի բարբառով. բայց այդ խաղի մէջ կան մի քանի բառեր, որոնք շատ կասկածելի են անում այդ խաղի տեղական լինելը և հաւանական՝ նորա մուտքը հարևաններից. այդ բառերն են հէր, էլ, պէրք: Այս բառերը ուղղակի ցոյց են տալիս Ղարաբաղցոց բարբառը, դոցա զօկերէն ձևը կը լինի՝ հէր—ադ. հայր, ցը հոր, էլ—զօկ. ալ (Մ. I. § 3). պէտրմ—ադ. նստած, ցը հէրք (Մ. I. § 16.): Ես այստեղ յառաջ եմ բերում այս խաղը այնպէս, ինչպէս ես ինքս լսել եմ և խաղացել երեխայ ժամանակս: Արդեօք ճշմարիտ Ղարաբաղի կողմերից է եկել այդ խաղը, թէ դա առհասարակ աղաւաղված մի բան է, դժվար է ինձ այժմ որոշել. ես կ'առաջարկեմ միայն համեմատել այդ խաղը ներքև բերած 4-դ երգի հետ, որը՝ ըստ երևոյթիմ՝ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ բոժոժ մանող կնկայ երգ:

¹⁾ Տուտի—նշանակում է՝ ոտ. դա երեխայական լեզուի բառ է, ինչպէս, օրինակ՝ փանի (հայ), բիբի (չուր), ևայլն: Երբ երեխան դեռ ոտի չէ սկսել կանգնել, բայց սկսելու վերայ է՝ ձեռիցը բռնում են և ասում՝ տուտի (տ—արտաս. երկար): Տուտի—նուաղական ձևն է—տուիկ. զօկ. է—կրճատով. իկ (Մ. I. § 20, 4. ծան. 1):

²⁾ Ծնիւմ—ծիտ. համ. հս—հս. ³⁾ Գնու—ադ. ընգել—ընկաւ:
 2. Տես 1 խաղը, ծանօթ:
 1) Հաղլա—օղակ:
 2) Տամբուլ—չորի տեսակներից մէկն է՝ մեծ և սևագոյն:

3.

Ախարըն ախար
 Տախտախը թախալ:
 Ան հարասի,
 Ան մարասի,
 Ան հօտ օտի,
 Ան ջոլը խմի,
 Ան դոլա էլի:

4.

Ղուզ, դուզ դուզ մանի.
 Ղուզըս նսհալ բինջարի.
 Բինջար չի նել խոււս այ նել,
 Խոււսին տակին դուշ այ նել
 Քարաւ ըմ տվել վէր չի ընդել,
 Ղուձն ըմ կանչալ դոլրս չի ընդել.
 Մոյն հայր ծնիմ մելիք) այ,
 Ասկայ դանակ էլիկ) ¹⁾ այ,
 Աւ չի մստիլ հերիք) ²⁾ այ:

5.

Չըբհնըկի երբ:

— (Նարեհուն ¹⁾).
 — Ասծո՛ւ բարին:

3. Տես 1 խաղը, ծանօթ:

4. Համեմատ. 1 խաղի հետ:

¹⁾ Այն — ճախարակի առանցք:

²⁾ Հերիք — ագ. հրաք:

5. Չ յորհնէքի թաթախում երեկոյ երեկայքը ժամից յետոյ՝

Չընդը զօփի ²⁾.
 Տէրը տվել էխար ³⁾ որթի:
 Չիր հրամաննց որթու անումը ⁴⁾ ունչ այ.
 (Այս կամ այն անոն)
 Ղրիք) խնդրճառի վնրայ
 Ամբրաւ ⁵⁾ արի:
 Խորհուրդ մեծ և պանչելի, ևն:

6.

Չօկ ըխարաց ջրըհնըկի երբ:

Չիր թարանը ¹⁾ վոս ²⁾ վոս տաճար, աւետիս,

զանգակներ ձեռքերնին առած՝ ընկնում են աներ «խորհուրդ մեղ» (աղաւարդված՝ «մեծ») ասելու, և սխում են այդ «խորհուրդ մեծը» այս յառաջաբանով:

¹⁾ Բարեհուն — բարի երեկոյ:

²⁾ Չընդը — այդ բառը ըստ երևոյթին զանց բանն է՝ քիչ փոխված. իսկ զօփ չը դիտեմ թէ ինչպէս մեկնելու է: Եթէ սկսել շընդունենք իբրև հտութեան հետք (նախդիր շ) և բաժանենք, այն ժամանակ մնում է օփ, որը կարող ենք ընդունել իբրև օփ (ափ) բառի Սեռականը. բայց բանը այն է որ օփ Սեռ. պիտի լինէր (ըստ § 1.) ափ: Չանաղան՝ դուցէ անհիմն և վայրիվերոյ՝ ենթադրութիւններ չանելու համար, ես առաջարկում եմ այդ երկու բառը գրել միասին (այսինքն՝ զընդըզօփի), և այդ բառի միտքը մեկնել նորա առաջին մասի նշանակութեամբ:

³⁾ Այսուր — եօթը, էխտ — եօթ, էխարնը — եօթնը:

⁴⁾ Անուճ — գործածական է և՛ անուճ. ն — ի ճ փոխվելը այս դէպքում յատուկ է և ուրիշ բարբառներին: Համեմ. նոյնպէս Ռուս. Николай — Миколай, Никита — Микита, և այլն:

⁵⁾ Ամբրաւ — արմաւ: Այս բառի զօկերէն ձեւը (սմբրաւ), ինչպէս տեսնում ենք, կազմվել է հետեւեալ կերպով՝ բ և ճ տեղափոխվել են (Մ. I. § 17, 1.) և նոյա մէջ մտել է ք (ibid. § 17, 2):

6. Տես երգ 5, ծանօթ:

¹⁾ Թարան, ցղն. թորան. — թոնիր:

Չիր հացարը կրմխաչար, աւետիս,
 Չիր շամխուրը ասկայ միօթ, աւետիս,
 Միլ տվածիքի մոյն ջրայ թօթ, աւետիս:
 Չիր սնդուներ ³⁾ փէնջ մեհշակի, աւետիս,
 Դուք մնտամ այ միլ խրտօկ տօք, աւետիս,
 Միքի տկած ըք մոյն էղաւ տօք, աւետիս:

7.

Չօկ ըխարաց ծաղկազարթի երբ:

Ճրկի ճրկ ճրճանակ ¹⁾,
 Կղեցուն դուրքը բանաք,
 Ըսու ճրօդը վառիքի,
 Մտաք մաջը լղանաք,
 Լչիքի ծօռը զրդարիքի,
 Ահր Կուք տօկը մխրթարիքի,

²⁾ Աւու, վառ. ³⁾ Սնդուներ—թոնրի խողովակ:

7. ¹⁾ Ճրճանակ—մի տեսակ խաղալիք է բաղկացած երեք փոքրիկ իրար վերայ կապած՝ տախտակներից, որոնցից միջինը կոթաւոր է: Այդ կոթը շարժելիս՝ երկու կողմի տախտակները զարկում են միջին տախտակին և ձայն են հանում՝ ճրկ—ճրկ, որից և խաղալիքը ստացել է իւր անունը՝ ճրճանակ: Այդ խաղալիքը բանայնում են երեխայքը միմիայն ծաղկազարդ օրը և գլխաւորապէս եկեղեցու փարախին: Միևնոյն ժամանակը բանայնում են մի ուրիշ խաղալիք, որը կոչվում է փոռուռ («փոռալ» բայից): Այդ փոռուռը ուղղահայեաց փայտ է, որը մի և նոյն ժամանակ և խաղալիքի կոթն է կազմում: այդ կոթի վերայ՝ հօրիզօնական ուղղութեամբ՝ սնկված է մի հաստ՝ կոկած փայտ, որի ծայրը նոյն այն տեղում, ինչ տեղ որ կոթը մտնում է դորա մէջ, փորված է և մէջին դրված մի ատամնաւոր փոքրիկ անիւ, որի միջով անց է կենում նոյն կոթը: Այդ կոթը՝ աջ ձեռով բռնած՝ փոռայնում են (պտոյտ են տալիս), և այդ փոռայնելուցը այդ խաղալիքը բաւականին ուժեղ ձայն է հանում:

Հաւին վառը չրանայ
 Տանիքի գիտը լվանիքի,
 Տանիմ տօմ չօբանին,
 Չօբանը անձ մոյն գանուր տօյ,
 Գանուր տանիմ Աստու ²⁾ տօմ,
 Ըստված անձ մոյն ախպար տօյ:
 Ըխպար, ախպար՝ ջուն ախպար՝
 Ջունըս քիլ զուրբուն, ախպար,
 Կապայ ըմ կարալ՝ կօրճ այ տկալ,
 Կէճակ ըմ կարալ՝ խօչ այ տկալ,
 Կապատ հանտ լըվանիմ,
 Ըսիս թակաւ թակիմ,
 Ղնջի լէզվաւ պրտատիմ,
 Թանքած ձիօվ թորցանիմ:

8.

Վարդը վառի երբ:

— Վարդը վառին նօր ըս նեղ:
 — Վարդին տակին քուն ըմ նեղ,
 Ըանարս ցօրտ ջրումը,
 Չարքարըս ալ խնումը ¹⁾:

²⁾ Աստու. Աստուած բառը ժողովրդական լեզուում զանազան կրճատումների է ենթարկվում. օրինակ, նոյն զօկ բարբառում՝ Աստված, Աստած, Ասած, Ասված. Սեռ. հ. Աստուծու, Ասծու, Ասու:

8. ¹⁾ Ում չէ յայտնի ձեռքերին եխայ քսելու սովորութիւնը:— Վարդափառի հետ իրրև աւանդական՝ դեռ հեթանոսութենից մնացած սօնի հետ՝ կապված են շատ աւանդութիւններ և սովորութիւններ: Զօկերի այդ օրվայ սովորութիւններից մէկը գեղեցիկ տեսակ նկարում է մեկ հետեւեալ (9-դ) երգը:

9.

Խնդրումի երբ:

Խնդում ծնիմ՝ վարդաւ լի,
 Օրորդիչե՛ծ խնձուր լի,
 Վախիմ թաքսնքս տանի,
 Խնդումքս եաղին տանի:
 (Խնդրո՞ւմ լի աստուծո՞յ յիս):
 Խնդումքս եաղին տա՛րալ այ...
 Տօր ըրահիք, այ հարայ,
 Խղճելուտուր էլի ¹⁾ նօ,
 Ուլ ամ խնդումքս տարալ այ.

9. Օսկերի այստեղ նկարված սովորութիւնը գուցէ պիտի վերանալու վերայ է, բայց դեռ շատ մօտ անցեալում ունէր իւր զօրութիւնը: Գեռ վարդավառը չը հասած՝ առաջուց մի ամանի մէջ ցորեն կամ գարի կանաչացրած պահում են: Երբ գալիս է վարդավառը, այդ օրը մի երեխայի հասակի չափ փայտ տնկում են այդ կանաչի մէջ և զարդարում են այդ փայտը խիարով, խնձորով և վարդով: Շատ անգամ այդ փայտը թեւաւոր են շինում: Ճաշից յետոյ մի պառաւ կին առնում է այդ տանում դնում մի բացարձակ տեղ կամ հրապարակ և հսկում: Այդտեղ հաւաքվում են մարդիկ և կանայք նաղարով և զուռնայով, շրջապատում են, չորս կողմով եալլե տալիս, այդ ժամանակ պառաւը այդ ամանի մէջ տնկած և յիշեալ առարկաներով զարդարած փայտը վեր է առնում, երգելով պար անում, յանկարծ տղամարդիկը վրայ են տալիս՝ ցրվում, պառաւը ողբում է և անիծում: Այդ կանաչի մէջ տնկած՝ խիարով, խնձորով, վարդով զարդարած փայտը կոչվում է «խրնդում»: այդպէս կոչվում է և հանդէսը, ասում են «խնդում տօք, արիք»: Մեր այստեղ բերած երգում նկարված է այն բոպէն, երբ պառաւը հսկում է, և նորա ողբը և անէճքը «խնդումը» ցրվելուց յետոյ:

¹⁾ Խղճելուտուր էլի նօ — տես վերև IV, 7:

Ըստված քու ջանիդ քուր տօյ,
 Բնութիւն էղունք չի տօյ,
 Ուլ ամ խնդումքս տարած այ,
 Տխնիմ օր այսաղ սիւն տօյ ²⁾,
 Նօ կնրնչկուտուր էլի ³⁾,
 Ըրիւ անաւ խվարի,
 Գինդարու ⁴⁾ չունք պտօհ ⁵⁾ արի,
 Ըրասիսի չունք չեմք արի:

10.

Օսկ ըխարաց երբ:

Վաքաւ, կաքաւ՝ կտօց արա,
 Ըրասարնի խնթօզ արա,
 Օխիլ քարին ախիշ արա,
 Մոյն թօս զինի կուլուուշ արա,
 Թօզայ հարսին խիտիշ արա —
 Ը ախիլի արա, կախիլի արա:

²⁾ Ըստու զիւն օր — տես IV, 10. ³⁾ Նօ կնրնչկուտուր էլի — համեմ. վերև «խղճելուտուր էլի»:

⁴⁾ Գինդար — Ազուլիսի մօտ մի սար է: ⁵⁾ Պտօհ — նշանակում է՝ ծայր, նոյնպէս և՛ վէրք, որ բունում է մարմնի վերայ:

10. Ըստ երեխայական երգի մէջ ուշադրութիւն դարձնելու է մի քանի բառերի վերայ, որոնք միայն երեխայական լեզուին են յատուկ. այդ բառերն են՝ շիւլ — գեղեցիկ, զարդարուն, փայլուն. օր — օրէն — նստիր. «տիտիլ» — նստել, այնպէս որ ի տեղի «տիտիլ արա» ասվում է նոյնպէս «տիտան» (նստիր). երբէք արա — խտտիր, գրկիր. «խիտիլ արիլ» կամ խիտիլ — խտտել, գրկել. «խիտիլ ձեկից հրամ. եղ. խիտան Կուլուուշ արիլ» նոյն է, ինչ որ «անուշ արիլ». գործ է անվում և միասին «անուշ կուլուուշ», նշանակում է՝ ախորժակով խմել. «անուշ արիլ» նշանակում է նոյնպէս՝ ախորժակով ուտել. — քաղաքավարութեան խօսքեր են:

11.

Պարմակ¹⁾ ընչկերաց հազ:

- Առկլեկի, կռկլեկի սնամայր,
- Հրբե²⁾:
- Միւ հօվը նօր այ, ձիւ հօվը նօր այ,
- Միւր հէն վարդին տակին,
- Չիւր հէն քարին տակին:
- Քանի աման կօտ ըս ավեծ.
- Էխար քունը, էխար էմը³⁾:
- Քանի աման ջուր ըս ավեծ.
- Էխար քունը, էխար էմը:
- Քանի աման ձու ըս կէտած.
- Էխար քունը, էխար էմը:

12.

Պօկ ընչկերաց պօրը:

Խշշի, խշշի փարա, փարա,
 Խս էլեմ բօձը սարայ¹⁾,
 Պո՛ւ էլիս քօշ կտօրայ:

11. ¹⁾ Պարմակ — մանր, փոքրիկ: ²⁾ Հրբե — կրճատված է հրաօե ձևից. այս վերջին ձևը աւելի գործածական է. ցղն. հրածա. հրամէ և ցղն. հրամա արտաս. այնպէս որ լսվում է համարեա երկու ճ. ³⁾ էճ նոյնպէս էն՝ ի տեղի ան և ան՝ (Վ. Ագուլիս) աւելի յատուկ է Գաշտի (Ն. Ագուլիսի) լեզուին:

12. Այս երգը երգում են զօկ աղջկերքը պարի ժամանակ՝ դափը ձեռներնն առած, զոյգ զոյգ կանգնած, ծափ տալով, պտոյտ գալով և աջ ու ձախ թռչկոտելով:

¹⁾ Սարայ, կտօրայ — տես Մ. I. § 22, ծան. 2:

Եւ նանայ²⁾՝ տանից դուս իկի:
 Պո՛ւս աղալ բարիկի, բարիկի,
 Խնքը տիս, ախչիկը տիս,
 Բխչիուն ծամարը տիս,
 Ծամերին ծամքօղը տիս,
 Բաներուն³⁾ բիմրակը տիս,
 Չըմրչկներուն զանգաքը տիս:

13.

Քըհարակ մանուղի երբ.

Ճըվըզ, ճըվըզ ճըհարակ,
 Խս հօտ մանիմ, դու բարակ,
 Պո՛ւ զագիւ մանիս, խս չարաք.
 Խս մեղը օտիմ, դու կարակ,
 Էմ տօկըս յօրդան, դէշակ.
 Քու տօկըս փէնջ մնէշակ:

14.

Տնօղ:

Եղաւ էլի, դանդաւ էլի,
 Հօրսըտ վիկօլ զանդաւ էլի.
 Երկու շօհի, մոյն փարա.
 Խս կ... ձիւ՞՞ դու շարա,
 Հարսիս վզաննց արա:

²⁾ Մանայ — տատ:

³⁾ Բաներուն, չըմրչկներուն — երբեմն՝ թէև սակաւ, գործ է անվում յոգն. Սեռակ. եր — ու ՚ի տեղի եր — ի:

15.

Ք. ա. կ. ի ն:

— Ք. ա. կ. ի ն.

Քսենին տվել դմակին,
 Եսկին շարսը ճկատին,
 Օմիրցահալ շվաքին.
 Դսւ միր էգոնն գոնն ըս,
 Պժտովազին ¹⁾ ձուղն ըս.
 Դսւ էմ. քսնու. հովան չխ—
 Իւկ միր էչնն քուռակին:

16.

Փ. աս. այ:

Փասայ, փասայ՝ փստրցանիւմ,
 Բօձր ճկատին նստրցանիւմ,
 Քուղցր սղաձոնն ըտրցանիւմ,
 Մոյն թօս սրալ ¹⁾ լկրցանիւմ,
 Խիւքրտ չափիւմ՝ ըրխրցանիւմ,
 Դսւս գոնք գուքքր փչմրնցսնիւմ:

17.

Ը. խ. չ. կ. ո. վ. ս. ը. այ:

Ըխչեկյը մսոնի բխշումը,
 Ըարարը դրիք թաղչումը,

15. ¹⁾ Պժտովազյ— թարգմարի ձողերից մէկն է:
 16. ¹⁾ Ըրալ— դա Քաշտի (Ներքին— Ադուլիսի) արտասանու-
 թիւնն է, ուրիշ գիւղերում՝ արալ:

Մոյն թօս զինի տօք պաշտումը,
 Քշարաւ արիք թաղումը.
 Նօք, գոնք՝ վայ տօք,
 Քշարաւ վեկօք չայ տօք:
 Ըխչեկյը մսոնի՝ ունչ իրիքյ.
 Բկրըրխտիէ՝ ճօշ իփիքյ,
 Բկրըրչեւէ՝ հօց թխիքյ,
 Դրիքյ տխտակին լվանիքյ,
 Խոււմ կտաւաւ պտանիքյ,
 Ըխչեկյը թաղիքյ պրծանիքյ:

18.

Չ. օ. կ. մ. ա. յ. ը. ի. ը. ի. ն:

Ըփին ¹⁾ ախալ այ՝ բեոնը գոն.
 Գխտրն ախալ այ՝ փոփօրը գոն.
 Ըսկրջովեձ շանգունը գոն:
 Տօնը քչեկ՝ ճրօղը գոն.
 Օյղն ²⁾ մսնակ՝ հինգիքը գոն.
 Դ սլամաւ նախշված էյվունը գոն:
 Վ սրգարը բաճված՝ բոնքոնը գոն.
 Ծառարը ծաղկած՝ ծաղեկյը գոն.
 Ըրտարը կանանչ սոնքոնը գոն.
 Դուքքը բնդեձ՝ բլանիքյը գոն.
 Օջաղը վառված՝ սոնդոնը գոն:

18. ¹⁾ Ըփ— հայրիկ. տես ներքև VI, 1, ծան. 5:
²⁾ Օյլ— մայրիկ. տես ներքև VI, 1, ծան. 5:

19.

Ա խ ա ու ը ր ե ռ ք:

Գ ս ու լ ը մ, գ ս ու լ ը մ՝ Գ ի լ ա ն ա յ,
Է մ ա խ ա զ ար ն յ յ Գ ի լ ա ն ա յ,
Դ ս ս տ ա յ բ ի ը ի մ ս ր ջ ա ն ա յ,
Ը ի լ ա յ շ ի լ ա յ Թ ու մ բ ա ն ա յ,
Ը պ ը ը շ մ Խ ի ն ջ ա ն ա յ:

20.

Վ զ ի ր ե ռ ք ա խ ա ու ը ը վ ս ը ր ա յ:

Մ թ ա յ ն ա յ՝ մ թ ն ը ճ ա ն ա ն չ,
Վ ն ա ն դ ս ու լ ¹⁾ ք օ ը ը կ ա ն ա ն չ,
Ը ը ա յ ն ա կ ²⁾ ա ն ք վ ի ը՝
Ա խ ա զ ար ը կ ար մ ի ը կ ա ն ա ն չ ³⁾:

21.

Մ ա յ ը ը գ ս ու ա մ ա յ յ ի ը ա ն ը խ չ կ ու ը ն:

Ա խ չ ի կ յ յ ճ ի մ՝ վ ճ ը ը գ — խ ա թ ու ը ն,
Բ է ժ ի ն ը յ ը՝ կ ար վ ա ճ ք ա թ ու ը ն,
Բ ս ու ը ը բ ս ր ի ը յ բ է ժ ի ն ը յ ա ը ի,
Օ ղ ա բ ս ր ի ը յ բ ե ո ն ի տ ա ն ի:

20. ¹⁾ Վ ն ա ն դ ս ու լ — Ա գ ու լ ի ս ի մ ճ ա մ ի գ ի ը ը է՝ ա յ ժ մ թ ու ը ք ա ը ն ա կ: Գ ա Գ ո ղ թ ն ի չ ի ն Վ ա ն ա ն դ ի մ ն ա գ օ ը ը ն է: Հ ի ն Վ ա ն ա ն դ ի մ ա ս ի ն տ ե ս Ի ն ճ ի ճ ի ն «Ս տ օ ը ա գ ը ու թ ի ը ն չ ի ն Հ ա յ ա ս տ ա ն ն ա յ յ» ե ը ն 216: Ա յ ժ մ ա յ ը գ զ ի ը ը ը մ մ ն ա յ ե լ է մ ի կ ի ս ա ը ե ը ա կ ե կ ե ղ ե ջ ի և մ ի Հ ա ն գ ս տ ա ը ա ն:

²⁾ Ը ը ա յ ն ա կ — ե ը ա ն ի:

³⁾ Կ ար մ ի ը կ ա ն ա ն չ — տ ե ս IV, 4.

Ու լ ա յ զ ե լ ի ս, զ ս լ ա տ ա ն ի,
Մ ս ո զ ս մ ա ու լ ը մ օ ը տ ա ն ի:
Դ ս ու Հ ա յ ը ը՝ Հ օ դ ս ու մ ա յ ը ը՝ չ է:

Ա խ չ ի կ յ յ ճ ի մ Հ ս ու մ ա ն ի,
Տ օ լ չ ի մ Հ ը ը ը ը թ մ ա ն ի,
Է խ ս ո ը ձ ի, է խ ս ո ը ջ ե ը ի,
Է խ ս ո ը բ օ լ ա մ ա յ Հ ը ը ը ը ի,—
Ու լ ը ս ու լ բ ի ը ի, ն օ տ ա ն ի,
Ու լ յ ս տ ի զ ս լ ա — փ շ մ ա ն ի:
Դ ս ու Հ ա յ ը ը՝ Հ օ, դ ս ու մ ա յ ը ը՝ չ է:

22.

Կ ար մ ի ը կ ա զ ա ու ը ը ¹⁾ Ա ու ա ը է լ,
Գ ս ի ս տ ու կ թ զ ա ու ը ը ²⁾ Ա ու ա ը է լ:

Ա ու ա ը է լ ա կ ա լ ձ ի ու ը ն վ ս ը ա ն,
Ա լ ք ի թ ա ը ի ն կ ո ն ի ն վ ս ը ա ն,
Տ զ ի լ (Խ ն ա ն ա ն լ յ) զ ը ը ի ն վ ս ը ա ն,
Կ ար մ ի ը կ ա զ ա ու ը ը Ա ու ա ը է լ,
Գ ս ի ս տ ու կ թ զ ա ու ը ը Ա ու ա ը է լ:

Հ ա յ ը ը դ ս ու ա կ ա լ՝ տ օ լ չ ի մ, տ օ լ չ ի մ,
Մ ա յ ը ը դ ս ու ա կ ա լ՝ տ օ լ ը մ, տ օ լ ը մ,
Ա խ չ ի կ յ ը ն ա Հ ա լ՝ ն ճ ո լ ը մ, ն ճ ո լ ը մ,
Կ ար մ ի ը կ ա զ ա ու ը ը Ա ու ա ը է լ,
Գ ս ի ս տ ու կ թ զ ա ու ը ը Ա ու ա ը է լ:

22. ¹⁾ Կ ա զ ա ու ը կ ա մ՝ կ ա զ ա ու ը — կ ա զ ա ու ը (կ ա զ ա):

²⁾ Թ զ ա ու ը — Ա յ ս տ ե ղ Հ ար կ ա ու ը ե ն ը Հ ա մ ա ը ու մ ու զ զ ը լ ա յ ն ս ի ա ը ը, օ ը մ տ ե լ է մ ե ը Հ ե տ ա զ. I մ ա ս ի § 9 մ է ջ. Թ զ ա ու ը կ ո ջ ը ը մ է մ ի մ ի ա յ ն փ ե ս ա ն՝ Հ ար ս ա ն ի ը ի ժ ա մ ա ն ա կ, ի ս կ Հ ար ս ա ն ի ը ի Հ ր ա Վ ի ը վ ա ճ Հ ի ը ը ե ը ը կ ո ջ ը ը մ ե ն մ ա կ ար ն ե ը:

Մտաբէլ բահալ այ գուրբը,
 Շուղը ընդիլ այ շումբը,
 Գիվունն ընդիլ այ վունբը,
 Կարմիր կպաւուր Առաքէլ,
 Գանխտուկ թգաւուր Առաքէլ:

Ասար միր տուն խուն այ դիլիս,
 Լըղինբը թխակե՛ծ՝ ձիւն այ դիլիս,
 Բխչըները մուն այ դիլիս,
 Կարմիր կպաւուր Առաքէլ,
 Գանխտուկ թգաւուր Առաքէլ:

Փասան ախալ էշին վարան,
 Կանանչ կարմիր դօշին վարան ³⁾,
 Օսո այ կարած քօշին վարան,
 Կարմիր կպաւուր Առաքէլ,
 Գանխտուկ թգաւուր Առաքէլ:

23.

Հրսանիք:

Անչի Ալօղ՝ ¹⁾ դո՛ւ ծօփ տօ,
 Ուլի՛ փէնջարը թօփ տօ,

Ուլի նահալ հաւի,
 Բաղղի նահալ մաւի ²⁾,
 Պլօղն իրվի իրաւփի:

³⁾ Տեա IV, 4:

23. ¹⁾ Պլօղ—նշանակում է՝ աչքերը կապոյտ: Այստեղ գործ է անված իբրև մակամուն: Մականունով կոչելը Ձօկերի մօտ բաւականին տարածված սովորութիւն է:

²⁾ Միւլ—մի տեսակ ապրշումի գործված:

Անչի Ալօղ՝ դո՛ւ ծօփ տօ,
 Ուլի՛ փէնջարը թօփ տօ:

Ա՛յ տէր՝ տախտակը թախա,
 Ուլի, Բաղղի փսակա,
 Մոյն թօս գինի տօմ լակա:
 Անչի Ալօղ՝ դո՛ւ ծօփ տօ,
 Ուլի՛ փէնջարը թօփ տօ:

Կճուճները շարած այ,
 Մո՛ւշտարիքը ճարած այ,
 Կճուճին հօլը սփած այ:
 Անչի Ալօղ՝ դո՛ւ ծօփ տօ,
 Ուլի՛ փէնջարը թօփ տօ:

Ա՛յ տէր՝ դէ մոյն շուտ արա,
 Քիղ տօլ ըմ կցուն փարա,—
 Տօր փսօիր կարա:
 Անչի Ալօղ՝ դո՛ւ ծօփ տօ,
 Ուլի՛ փէնջարը թօփ տօ:

24.

Քամբախա կնակ:

Մոյն ախպար ծնիմ—Օվանիս այ,
 Արիու ծայծ ծնիմ—մոյն դաղիր մայս այ,
 Մոյն մօրդ ծնիմ—քանց շօն փիս այ,
 Աման Աստված՝ մոյն ճօր արա,
 Բանդայ ջունըս աղաս արա:

Բխչըկերբը կէտամ ¹⁾ ըն նիլ:

24. ¹⁾ Արաս—ցղն. կծտում—կուտում (կուտել), հաւարում (հաւարել):

Խանին հասի տանամ ըն ներ,
 Միր հայրը միզ թակամ այ ներ,
 Մոյն հայ աղի փսակամ այ ներ:
 Ընան Աստված՝ մոյն ճօր արա,
 Բանդայ ջունըս ազատ արա:

25.

Նշան վաճ ախ չի կյ:

Բրգանքին մոյն զուշ այ նահալ՝ զուշի նմուն չի,
 Բաներին զսոի գնջել՝ ¹⁾ քարին նստում չի.
 Խուն այ ամհաճ, բանգ այ ամհաճ՝ էնձ ալ հօվան չի.
 Խօղի փոխմ, խալչայ փոխմ կանչիմ՝ գելիս չի.
 Իկյ, զուլամ՝ իկյ:
 Լսիմ ահաս հանշտարխուն,
 Բեռնըս բանիմ գանտարխուն.
 Լսիմ ահաս դո՛ւ քաղաք ²⁾,
 Բեռնըս բանիմ՝ զսո. քօղաթ:
 Միր փարահը սանլանդ արած,
 Էխաը տարի էնձ բանդ արած,
 Մասնի տվեճ՝ նշանած.
 Օղըս ճանապարհի պահած.
 Իկյ, զուլամ՝ իկյ:
 Լսիմ ահաս հանշտարխուն,
 Բեռնըս բանիմ՝ գանտարխուն.

25. 1) Օչնլի—շղթայ.
 2) Վաղաթ — Չօկերը քաղաք Տփիսիսին են ասում (համ. urbs=Roma):

Լսիմ ահաս դո՛ւ քաղաք,
 Բեռնըս բանիմ՝ զսո. քօղաթ:

26.

Ազատ-խանի Բգո՛ւլսից ¹⁾ չափ մի շարիլը:

Ազատ-խունը բահալ փոյլը,
 Ղօշունն ահալ Գսո՛րին ²⁾ սոյլը.
 Ռւլ այ նեղիլ Բգո՛ւլսց տայրը.
 Մօտիլ ըք կլօլակը..... մայրը:

Ղօշունն ահալ Բգո՛ւլսց վարան,
 Խմեն զինիս, տառահըս կարան,
 Բխչկերաց, կնանաց համնան
 Ռւրը կտարան, ուրն ալ տարան:

Չիաուրն ահալ Մէթից ³⁾ սօրը,
 Չրքընարին սօր սօր թօրը.
 Մոահալ այ ըրխան մօրը.
 Մո՛ւր այ ըրեւաց միր ճօրը:

Ե՛յ տղոյ՝ տահլիքյ ունչ հարաց այ.
 Եղատ—խունը հէս ահալ այ.
 Գինդարու ³⁾ սօրը միզ զալայ այ.

26. Այս երգը նկարում է մեզ Ազատ—խանի յարձակումը Ագուլիսի վերայ և նորա աւերումը. դորա մասին տես Մ. I, գլ. I, եր. 10—11:

¹⁾ Բգո՛ւլսց — այ սեռակ. հոլ. ուղղական Ն՛ վերջաւորութեան Մ. I, § 25. այսպէս որ Բգո՛ւլս = Բգո՛ւլս:

²⁾ Գսօր — Ագուլիսից դէպի Յղնայ կիսաճանապարհին գտնվող գիւղ է:

³⁾ Ագուլիսի շրջակայ սարերն են:

Վայ էմբրիսար, վայ էմբալայ:
 Եկալ այ հուռին³⁾ դրուհր,
 Թվանդ զխիկ⁴⁾ արալ ծօհր,
 Միր մաջ ընդել այ պահ—պօհր,
 Ենդեղ յըմահար միր մօհր:

Կարմունջը լցվել այ քսրծփ,
 Գիտը նսրիվալ կարմիր ընծփ,
 Բխչիերքը տարան սոլրսօփ,
 Քշին համնան մոյն դամհեփ:

Միր դօնբագօն փիս մէլեքյը
 Եռաջ տվել չի ասիլեքյը,
 Օր կտարան միր մարդիքյը,
 Հանալ էխարը բրթօվայ լեքյը:

Խտենն Բգոլայ հայրի այ ակալ
 Բոտասունքը սրբել, ահալ
 «Բճճ») չիս մոյնը տվել հալալ,
 Վիցը քիլ հասի պահալ»

Չխիկը շուն պէս սարկցահալ
 յետով տարան դօնաւ արալ
 Միր սնրարը նօ այ դանալ,
 Օր ական Բգոլին քանդալ:

4) Չխիկ (այ) զարկեց:
 5) Բճճ — էր, ինչու:

VI.

ԱՆԵԿԿՕՏՆԵՐ.

2.

Մոյն օր մոյն Բգրւացի՝ ձիր էլած՝ գելիս այ Յադնայ, ձիր քշում այ նեղիս դսւղ կրմնջոււմը¹⁾ կայնամ, տխնամ այ՝ աստեղ ըսկի միծ մարդիքյ չի կօն՝ մանակ մոյն քնա ըրտաք ըն հըւսքված հաղ նարամ: Բգրւացին ձիւնն վարան հպարտ—հպարտ նստեծ՝ ձսրքարը դրեծ չնըքտակին՝²⁾ հրցանամ այ թա՛

—Ե՛յ տղարք՝ բսս ձիր ակաստիկաները³⁾ ըշտեղ ըն: Տղարքը ջղօք ըն տալիս թա՛

—Ե՛սհած ըն էքին հսչայ պերին տօն չնըքտակիտ⁴⁾:

1. 1) Արճնջուս—Ուղղ. հ. կարմունջ (ցղ. կարմունջ) — կամուրջ: Յդնայում գիւղի համարեա մէջ տեղումը՝ գետի ափին կայ մի փոքրիկ հրապարակ: Գետը հէնց այդ տեղումը ունի իր վերայ մի գեղեցիկ սրբատաշ քարեց շինած կամուրջ, այդ կամուրջի պատճառով հրապարակն էլ «կարմունջ» են ասում: Այդ հրապարակը գիւղի համար մեծ նշանակութիւն ունի. դա առևտրի, գիւղական ժողովներին, են, տեղ է:

2) Գոնապ — ճնօտ:

3) Ախտիկաներ (Ախ — աղ —) սպիտակ միրուք ունեցողներ, ալեւոր մարդիկ:

4) Երեխաների տված պատասխանը այտեղ, ինչպէս և ներքև («օշիլտ ալ չին հանում»), մենք բերում ենք Յդնայի բարբառով:

Ըզըւսցին մանդրամ⁵⁾ այ. համա հրգօ⁵⁾ ինքն այ նիզամ
անող աջ Յղնացաց, նահամ այ՝

—Աղուրդ այ օր աստեղ «մաշկի ըն կօտրում»:

—Օշկրա ալ չին հանում:

Ըզըւսցին մայրք այ նարամ՝ թաւ աստեղ օր ըրխաբը
աստի բանդաթ ըն, բաս սրուց միծարը ունչպէս ըն նիլ—
քըում այ ձիր, յունց կալիս նիլիս:

աւելի բնական լինելու համար: Ազուլեցիք առհասարակ ծաղրում են
Յղնեցոց լեզուն «մանդրամ» (կոտրած) անուանելով, և ահա այս
անեկդօտի մէջ էլ Ազուլեցին ուզում է ծաղրել Յղնեցոց լեզուն ասե-
լով՝ «մաշկ ըն կօտրում», մի .քիչ էլ ծոպցնում է (պիտի լինէր «մեշկ
ըն կոտրում») իսկ իրանց լեզուով կը լինի «մաշկ ըն մանդրամ», որ
նշանակում է՝ «մէջք են կոտրում»:

⁵⁾ Մանդրալ—կոտրել, հրգօ—այժմ: Այս երկու բառերի առիթով
ես հարկաւոր եմ համարում յառաջ բերել այստեղ մի քանի բառեր,
որոնք գործածական լինելով Ազուլիսի լեզուում, բոլորովին օտար են
Յղնայի լեզուին, այդ բառերն են՝

	ադ.	ցը.	հը.
հօկ, դօկ, նօկ	աս, ատ, ան	այս, այդ, այն	
հրգօ, հրգօկըս	մեկի	հիմիկ	
մա, մահ	հինց, հանց	հէնց	
պարկի	պէնդ	պինդ	
մանդրել	կոտրել	կոտրել	
ձգանիլ	պրամիլ	պառկել	
կըհօլ	ախպիւր	աղբիւր	
նաւր	ուրտի	ինչպէս (տես նոյնպէս Մ. I, § 12, ծան. 2, (5)):	

Այս բառերից Յղնեցոց աւ, ատ, ան, ախպիւր և ուրտի գործածական
են նոյնպէս և Ազուլիսի լեզուում, բայց մնացեալները բոլորովին օտար
են նորան, և ընդհակառակը նոյն նշանակութիւն ունեցող Ազուլեցոց
բառերը օտար են Յղնայի լեզուին: Աւելայնեք այստեղ մի քանի
բառեր էլ ագ. ջղն—ցըն. հանլի (համ. նրեանց. ալի)—մայրիկ. զօկ.
ալի (համ. նրեանց. ախու)—հայրիկ. ագ. և ցը. պաջպլի—պտիկի+

2.

Իրիքի սարուն սկահած մարդիք) ձիու վարաց նասեճ՝
նիլիս ըն նիլ: Տընրիի ուստ ըն գելիս մոյն գեղացու. նի-
զամ ըն սրօ անող սօն. նրուց մոյնը նահամ այ.

—Իս հաստադիլ ըմ օր դոն ջամուշ բա:

—Ատ զարմանալի չի,—նահամ այ գեղացին—իս հաս-
տադիլ ըմ օր ձիր թամքարը ջերիքի ըն:

—Յիմար ըս ունչ այ. դէ հաստադա տխնիքի:

—Իս շտ անքամ լսեճ ըմ օր՝ ունչ օր կոյ ձիու ընան էլն
մաջտեղը, նօ ջերի այ:

Աւան մարդիք)ը ոչինչ չին զրանհալ ահին, հոսհան նահալ:

3.

Մոյն օր մոյն Ուրմացի¹⁾ նիլիս այ օրտը, տխնամ այ մոյն
ձի մտեճ այ մաջը բրրծահած, մա մաջտեղամն ալ վէր ընդեճ
ստակած: Նիլիս այ մոյն քանի մարդիք) հըւսքամ բիլամ
օր ալտին մաջիցը քաշին ձիուն ջամբարը հանին: Մըտրիա-
նամ ըն, քանդիրը կապամ ստակած ձիու ասնեքիցը, մայրք
նարամ՝ դիբի ուր կան քաշին օր վօրը ջարդվի ուշ խարօբ էլի:

—Ալիք) դիբի աս կան քաշիք), նահամ այ մոյնը: Վա-
շամ ըն, քաշամ, բայց տխնամ ըն՝ չէ, վօրը խիլի²⁾ խարօբ
այ էլալ:

ջյղի—պտիկ (այսինքն կրտսեր) ջյղի (մայրիկ)—այսպէս է կոչվում
զօկ ընտանիքում հօրեղբօր կինը՝ էրբև թէ նա լինէր երկրորդ մայր-
—այդպիսի մի նահապետական կեանքից մնացած պատուանուն է և
Քճ փէ, որով կոչվում է տան մէջ բոլորից մեծ եղբայրը իւր եղբօր
որդոց վերաբերմամբ:

2. Անեկգօտներ. Յովհ. նազարեանց. հատ. I, էր. 61:

3. ¹⁾ Ուամիս տես Մ. I, էր. 15:

²⁾ Խեկ—բաւականին, շատ:

— 25. ասմաս էլալ չի. ակիբ) դիբի աս եան քաշիբ) — նահամ այ մոյն ուրիշը: Սկսում ըն քաշին թօգայ ճընրիօւի տիննամ ըն՝ չէ. ալ վօրը խիլն տեղ ջարդան խարօթ արալ:

— Եստի ալ չի էլալ — նահամայ իրիբիմջին — ակիբ) հրէս աս զրաղաւ քաշիբ): Վաշամ ըն, յիտ մտակ) նարամ՝ ալ վօրը ջարդած ըն խարօթ արած: Ալ սկսում ըն մոյն ուրիշ տեղաւ քաշամ: Ենքամ³⁾ դէս ու դին ըն քշպատամ ջամ — դաքը արտին մաջին, մինչև օր կուհ տալիս, ջարդամ, խարօթ նարամ դիբի օրար:

4.

Երկու ճանապարհորթ մոյն հօլ ծնին նեկ ըտելու: Մոյնը ահալ այ միւսին 1).

— 2օի հօլը միզ հրաբ) չի. թուղ ուվ սարսնն արաղ այ տիննիլ, նօ օտի: Ես ահօւղը քսնն այ էլալ. միւսը կարալ այ հօլը: Եռաչինը ըրթնահալ այ, սկսել պատմի՝

— Օարմանալի արաղ ըմ տահալ. անձ հրեշտակները տանամ ըն նեկ երգինքը: Զաւաւ կշտահածը ահալ այ՝

— Իս ալ տահամ օր դո՛ւ բձրահամ ըս, ինքը)ս ամ մաջին ահամ թամ ալ զօ 2) յիտ չի դսոնիլ և կարամ հօլը:

³⁾ Երան կամ անքան (համ. անուճ և անուճ) — այնքան:

4. Իննկգ. Յով. Նավար. 4. I. եր. 23. 1) Միս բառի մէջ նարտաս յու՝ Մ. I. § 4, ծան. 3. 2) Զօ — նոյն նշանակութիւնը ունի ինչ որ «օ գերանունը (սա). միայն այն զանազանութիւնը ունի «օ — ից որ այս վերջինը հաւասարապէս գործ է ածվում շնչաւոր և անշունչ առարկաների համար, իսկ զօ գործ է ածվում միայն շնչաւոր առարկայի համար: 25 կարելի արդեօք և զի գերանունի ծագումը մեկնել այնպէս, ինչպէս է այս զօ գերանուններ, այսինքն՝ զի յառաջացած «օի — ից, ինչպէս զօ «օ — ից: Զօ հորովում է ինչպէս «օ:

5.

Մոյն վարթապետի մոյն նօքար այ նեկամ: աս նօքարը շօտ թամրս ուման այ նեկամ, ամպէս օր ունչ օր վարթապետը նահամ այ նեկ նօ դիբի թամրս այ նեկ նարամ: Աարթապետը սրվարած այ նեկ նրօ թամրսութեանը՝ ունչ օր նիզամ այ նեկ հրամայի, միշտ թամրս այ նեկ հրամայամ, օր նօքարը թամրս կատարած տեղը դո՛ւղ գո՛ւս գո՛ւյ: Վրիբ) թամրս նիզամ այ ահի օր նօքարը ջո՛ւր բիբի, ալ նահամ չի՝ ջո՛ւր բիբ, նահամ այ՝ ջո՛ւր մսի բիբիլ, անվախտը նօքարը նեկիս այ ջո՛ւր բիբամ. կամ թամրս նիզամ այ աստուր յա անդուր կանչի, ալ նահամ չի՝ նօ Ֆլանքսսին կանչա, նահամ այ՝ նօ մսի, Ֆլանքսսին կանչի մսի, անվախտը նօքարը նեկիս այ կանչամ: Մոյն օր աս վարթապետը էրած չէրածը բեռնամ այ ջերին, աս նօքարըն ալ յիտը, ճընախա ընդահամ դիբի մոյն դեղ: Նօքարը ջերին արած առաջը նեկիս այ, վարթապետն ալ մոյն փուքը հսոնի կամաց կամաց յստքիցը նեկիս այ: Նօքարը ջերին առաջին՝ հսանամ այ մոյն վսրար գիտի, ուրն օր մստիլ յունց կօն. ջերին՝ բեռնը վսրան՝ մտում այ դիտը. գիտին մաջին բեռնը ծովե՛ծ այ՝ նիզամ այ շօռ տօյ, հարայ այ տալիս նօքարին

— Եւ աղօյ՝ բեռնը ծոէ՛, ծոէ՛:

Վարթապետը դէ ան այ դիզամ այ նօքարին խասխաթը. դսսիզ նահամ այ «ծոէ», օր նօ դրղըցանի: Նօքարն ալ անջախ վիբ այ կալամ աղուրդանայ ճրուրցանամ, բեռնը շօռ տալիս զձո՛ւմ դիտը:

— Եւ աղօյ՝ դօի ո՛ւնչ ըս արալ. ակիբ իս քիզ ահամ «ծոէ», օր գու դրղըցանիս:

— Գէ հայր սուրփի՝ դո՛ւ ահաս «ծոէ», իս ալ մայտը ըմ

արալ թա՛ն՝ իս հօկքան վախտ այ հօկ մարդիս հօցը 'նօ-
տամ ընհ մոյն դօնտամ ալ այ իս սրօ խօսկը գո՛ւղ կատա-
րին. դէ ունչ օր ահաս, իս ալ անայ կատարամ:

6.

Մոյն ումանի քայնթ ամենն զինի խմելիս մն շո՛ւտ
կրմրում այ նեկ, հինգերն ալ նրօ միշտ տնօղ այ նեկ տա-
լիս: 'Նօ հինգերն տօսը կոպեկ այ տվել օր ալ ճըճանղե
ունչ: Հինգերը վեր այ կալալ փուղը: Եբօր մոյն անքամ
ալ՝ հացի վախտ՝ 'նօ մոյն քանի թօս գինի այ խմել՝ քայնթը
ալ կրմրել այ, հինգերը յիտ այ տվել նրօ փուղը, ահալ՝
—Ախպար՝ յինգօռ քու արիօւ շահիտ. քնթիտ հաղ
հալ չի:

7.

Մոյն Ուրմացի գելիս այ Լըրավատ ¹⁾. բղարամը մոյն
ընգանակ ²⁾ այ նառամ ճընտփա ընգանամ գիրի յիրաց
գելը: Եայց մոյն փուքը հօանամ այ քաղաքիցը թա՛ն չէ.
մայտք այ նարամ թա՛ն՝

—Ախիր օր իս աս ընգանակը տանամ ըմ, Գարբան-
գամը ձարքիցըս վէր այ ընգրնեկաց մանդրի. մոյն ալ մա-
տիլ հօկքան ճընտփա յիտ գաննիմ բիրիմ, ալ աստեղ
կաղիլ տօմ. հաղըր աղեկըն ան չի՝ մն հրգօկըս, քանի քա-
ղաքին մօտիկ ընհ, զեկիմ մանդրիմ, կաղիլ տօմ տանիմ:
Մայտք այ նարամ զեկում ընգանակը մանդրամ, տանամ
բօղարը կաղիլ տալիս վեկարամ նեկիս տուն:

6. Անեկդ. Յ. Նաղ. Հ. II. էր. 33:

7. ¹⁾ Լըրավատ—Օրգուբաթ, ցղն. Ուրդուվար.

²⁾ Ընգանակ—тазъ.

8.

Մոյն քօռ ուման քշիրը՝ Ֆանարը վառած, ձարքին՝ նե-
լիս այ նեկ քշօվը. մոյն ուման այ ուստ գելիս դրօ՝ նահամ
—Այ ախմախ՝ գո՛ւ ցիրիկը ունչ ըս տիննամ, օր քշիրը
Ֆանար ալ ըս վառած:

Ախմախը գո՛ւ ըս, իս չիմ—Չդօբ այ տալիս քօռը,—Ֆա-
նարը վեր ըմ կալած ոչ թա՛ն իս տիննիմ, վեր ըմ կալած օր
անձ տիննին՝ գուայ ¹⁾ չի տօն վէր գձին:

9.

Տուն տայրը յըմրնելաւ օր կարբին գո՛ւղ այ շօռ գելիս,
նահամ այ կնգուն՝

—Այ կնակ՝ ջօհիլ ժամանակըս, իբօր նեկիս ըմ նեկ
դգօթին ըրելի, փթաթվամ ըմ նեկ տուն մաջ ընգեճ
լուսնի շուղի մաջ՝ վէր գելիս տուն մաջը:

Աս ըհերուց յիտ 'նօ ձգանամ այ տղերամը ¹⁾: Գո՛ւղը
հըրտեկաւ տուն տեքուճ խասկերին և կարծիք ըրելա-
թա՛ն 'նօ քո՛ւն այ, նիզամ այ փթաթվի լուսնի շուղի մաջ,
համա բրգան վէր այ ընգանամ տուն մաջը՝ ուսար—ձերքը
մանդրամ:

—Այ կնակ՝—հարայ այ տալիս տուն տայրը—վեկօց
ճրօգ վառա՝ տունը գո՛ւղ այ մտեճ:

—Ունչ ճրօգ վառա, ունչ չըրչարվա—նահամ այ գո՛ւղը
տրնքարաւ—քշարաւ վեկօց՝ ունչ նիզամ ըս արա. ան հրօտը,
օր գո՛ւ անձ տվես.... իս ասար ալ ըմ աստեղ յօգո՛ւց ալ:

8. ¹⁾ Գոյալ—ցղ. քուէ—քուշ:

9. Անեկդ. Յ. Նաղ. II. էր. 13. ¹⁾ Տղերամը—տեղար—տեղաշօր,
անկողին.

10.

Մոյն մօրդ գելիս այ տէրտէրին կէշար ինթրում օր՝ մոյն ինթրիք օնի՝ տէրտէրը գրի: Տէրտէրը նահամ այ՝

— Իս գսրիլ չիմ գրիլ՝ ասնարըս ցաւամ այ:

— Դէ ունչ կօյ, տէրտէր՝ ասնեհաւըտ չիս գրիլաց հօ:

— Իս ամպէս ըմ գրում—նահամ այ տէրտէրը—օր ամ գրեծըս ուհման չի գսրում կարգի՝ ալ անձ ըն կանչամ ամ գրեծըս կարգիմ: Հրգօ ալ օր գրիմ, ալ մստիլ անձ կանչին կարգիմ, համա իս գսրիլ չիմ ուլ՝ ասնարըս ցաւամ այ:

11.

Մոյն Արմացի, ուրն օր յիրան կեանքամբ ըսկի ծամբուկ չի ամհամ նեկամ, գելիս այ Էրտվատ ¹⁾ նեկիս այ բօզարը տիսնամ՝ գոլուլ—գոլուլ բանար ըն դարսած յիւրուր վարայ ծահամ, ալ գիդամ չի թսն ծամբուկ այ, հրցանամ այ ծահուղին՝

— Զօկ ունչ ըս ծահամ:

Օսահուղը անայ հասկանամ այ թսն ունչ ֆարը ուման այ, օր ծամբուկն ալ չի ճրնչելիս, նահամ այ՝

— Օղտի ձուլ այ, ուլ օր առի տանի մոյն քանի վախտ պահի, մաջեցը օղտի բալայ այ դոլս գոլլ մճանիլ՝ օղտ դսնիլ: Արմացուն տուրըն այ գելիս, մոյնը նառամ այ, ճրնտփա ընգսնամ նեկիս տուն: Ճանապարհի մոյն տեղ ծամբուկը ձարքիցը բրգան դոլս այ պրծանամ սարին գհիցը գլօլիչ նեկամ, գլօլիչ նեկամ վախտը դիրամ այ մոյն քալի, քալին տակիցը մոյն ըլլապարսակ այ դոլս գելիս փխոնամ: Արմացին մտածամ այ թսն՝ հէս սօ օղտի բալան այ, հարայ այ տալիս յատքիցը՝ «վերի ²⁾ ճրնրփօվ, վերի ճրնրփօվ:» Ատ

11. ¹⁾ Էրտվատ — Օրդուբաթ:

²⁾ Ա կե՛ն — վերին:

խասկարը նահամ այ, խաթրջամ նեկիս տուն: Պելիս այ տուն կեղուն հրցանամ՝

— Այ կնակի՝ օղտի բալան ախալ այ, տա՞հաս:

— Ունչ օղտի բալայ այ, իս օղտի բալայ չիմ ամհամ:

— Ունչպէս չի, հրգօ նօ թօվլումն այ մստիլ, նօք շունց տամ:

Պելիս ըն տիսնամ թօվլին դուրքը բնդվիծ այ—օղտի բալայ չի կօյ: Մօրդը կգնրվում այ ³⁾, սխտում կեղուն թակի թսն ունչուն չիս ախիլ թօվլին դուրքը բօց արած, օր օղտի բալան մտայ, ախած այ ամհամ դուրքը բնդվիծ այ՝ յունց այ կահամ նահամ:

12.

Մոյն սալգաթի ուանը կովում գոլլան տանամ այ, կրտրում ըն փայտայ ուանը կրպրցանամ: Մոյն հիտ ալ կուայվ այ պատահամ, ալ ստ սալգաթը նեկիս այ կուայվ: Աովի ժամանակ գոլլան գելիս այ մա դրօ փայտայ ասնին դիրամ լահ տալիս: Աուղքին կայնած հինգիրեկը օր տիսնամ ըն, հարայ ըն տալիս՝ «հսքի մ, հսքի մ»:

— Այ քիչը՝ հսքիմը ունչ ըմ նարամ—նահամ այ սալգաթը—գոլլգար կնսհիք, գոլլգար:

13.

Մոյն ուման հրցահալ այ աղվակատին թսն՝

— Ունչ արիմ, պարտքից նոլ ¹⁾ աղատվիմ անձ վարայ հանդ չօրիւր մանէթ պօրտք ըն գրում:

³⁾ Աղլումս այ—բարկանում է:

13. Անեկր. Յ. Նալ. I. երես 50:

¹⁾ Անր—ինչպէս:

Ազգականաբ ահալ այ թս՝

—Անձ հօրիւր մանէթ սօ, իս քիզ սրվըրցանիմ: իբօր դադաւորը մոյն բուն այ նահիլ քիզ դո՛ւ ահա՝ «էհ ո՛ւնչ բրիք» իբօր մոյն ուրիշ խօսիլ ալ այ նահիլ ահա՝ «բուն չօնիւ»: Վօ համաձայնիվալ այ, նսհալ դադաւորի սուաչը:

—Հօկ պարունըս քիզանից գինդատվամ այ—ահալ այ դադաւորը:

—Իչ ո՛ւնչ բրիք:

—Հրէս իրաւունք զնի քիզանից պահանջի սա գումարը:

—Բուն չօնիւ ս:

—Սօ հաստադամ այ:

—Իչ ո՛ւնչ բրիք:

—Մստիլ այ սօս փուղը:

—Բուն չօնիւ ս:

Պադաւորը դրել այ թս՝ «յիմար այ» և հրամայալ օր գուն դո՛ւ:

—Հր. նո՛ւր այ նիլ—ահալ այ ազվականաբ—սսհաս օր դործը 2) տարամ:

—Իչ ո՛ւնչ բրիք:

—Փիս, մնձ ալ «էհ ո՛ւնչ բրիք» բսս սմ հօրիւր մսնէթըս...

—Բուն չօնիւ ս:

14.

Մօր դը: Այ կնակ՝ ասար մոյն նօն ըմ գգեծ, սսրուն պահա, յստաւ իրիք) նօն ալ մոյն տեղից դգսնիլ

2) Պարծը—է այստեղ արտասանվում է խտակ (g) և ոչ գի (gj):

14. Մեկգ. Յ. նաղ. II. եր. 44:

ըք, մոյն ձի ալ ճարիլ վեր նեղիլ մոյնտեղ Արուսա-դէմ նօլ:

Վնա կը: Աղիլ, Արուսագէմից օր դո՛ւք, ձիը սօլ ըս օր էլիմ նօմ հայրացըս տինիմ:

Մօր դը կգրվիլ այ կնգուն վսրան, սիսել թակիլ—Ձիը բզսրած, դո՛ւ էլիս նօս հայրացըս:

15.

Մոյն մարդի մոյն շօս հսւջաթ կնակ այ նկամ: Մոյն օր սա մօրգ ընան սա կնակը դիտի զբաղաւ նիլիս ըն նիլ: Մօրգը տինսմ այ՝ դիտին ան զբաղին խուար քաղած ըն, նահամ այ կնգուն՝

—Այ կնակ՝ տիս՝ գիտին ան զբաղին խուար քաղած ըն:

—Քաղած չին՝ խեղած ըն:

—Այ կնակ՝ խուար խեղել չին՝ քաղել ըն:

—Ձէ. քաղել չին՝ խեղել ըն:

—Այ կնակ՝ քաղած ըն՝ խեղած չին:

—Ձէ. խեղած ըն՝ քաղած չին:

—Քաղած ըն...

—Խեղած ըն:

Մօրգը ըջղվում այ 1) վեկարամ կնգուն դձում դիտը: Կնակը հեղգվամ այ, բայց ալմս հեղգվամ ժամանակը ձերքը ջրիցը հանամ այ՝ գլչին վսրան մկրատի նմուն շունց տալիս, ահիլ ըն ան թս՝ խեղած ըն, խեղած:

16.

Մոյն մթանի Ռըմնցիք) տինսմ ըն՝ ըրգսնիքամը լուս-

15. 1) Այստեղ այ—ջեղգվում է, բարկանում է:

նրկօն նրսւամ չի. սպասամ ըն, սպասամ, տխնամ՝ չէ լուս-
նրկօ չի կոյ:

— Եւ տղարք՝ — նահամ ըն մոյն քանիսր — Թս կոյ լուս-
նրկօն կրօհած այ. ախիք յոք տէրտէրին իմաց տօք՝ մոյն ճօր
արիք:

Նելիս ըն. տէրտէրին նահամ: տէրտէրին յիտըները վեկա-
լամ նելիս՝ շօռ դսն լուսինը գգանին: Նելիս ըն, նելիս —
գելիս ըն հրսանամ մոյն մաղարի կէշա: Մայտք ըն նարամ՝
Թս կոյ լուսնրկօն հօկ մաղարին մաջին այ. վճռում ըն օր
տէրտէրը մուսյ մաղարին մաջը լուսնրկօն հանի: Տէրտէրին
ասններկցը քանդիր ըն կապամ, օր ունչ այ՝ տէրտէրը մա-
ղարիցը յիտ գգանամ վախտը ասններկցը քաշին հանին: Տէր-
տէրը, մտում այ. մարդիքը մաղարին առաջին սպասամ ըն:
Սպասամ ըն, սպասամ՝ տէրտէրը դսն չի գելիս. քանդիրը
քաշամ ըն, տէրտէրին հանամ, համա տխնամ ըն գլուհը
վսրան չի. դսն մա նահիլ մաղարին մաջին մոյն օրջ էրած
նստեծ, տէրտէրը մանկու բստ՝ գլցիցը բռնում այ. իբօր
դսն ղօլի մարդիքը քաշամ ըն՝ տէրտէրին գլուհը մնալիս
այ արջին ԹսնԹսւլամը: Քաշամ ըն հանամ տխնամ ըն
տէրտէրին գլուհը վսրան չի. սկսում ըն յիւրիւր մաջ հրցա-
նամ՝ յարար ¹⁾ տէրտէրին վսրան գլուհ այ նել Թս չէ: Ասկի
մոյնին մայտը չի: Նելիս ըն տէրտէրին կնգուն հրցանամ՝

— Տրակին՝ տէրտէրին գլուհ նել այ Թս չէ:

Տրակինը ջոօք այ տալիս Թս՝

Այլահ գլուհ էլիլ էլիլը մայտըս չի, մոյն Թսք ան այ
մայտըս օր յրօկէ բինջար նստամ վախտը մայրութը գլուհ-
գլուհալիս այ նել:

16. ¹⁾ Երբ — արդեօք:

Մոյն Ջօկ կնակ այ նելամ, ուն օր ամնան օր հացի
վախտը սուխրան փոխ այ նել, հօցը գրիլը մոյն պարկի —
պարկի բնդեծ շուշի՝ ամնամ պանդիր բիրիլ գրիլ մաջտեղ:
Ախտարը հօցը վեր ըն նել կալիլ քսիլ շուշի՝ ամնին նստիլ՝
եանի Թս պանդիր — հօց ըն նստամ: Մոյն օր ատ կնգուն ղօ-
նաղ ըն կանչամ: Պանդիրը յիւրան շուշի՝ ամնամը դաղվամ
այ մոյն ղուԹինի մաջ, ինքը նելիս ղօնաղ: Ախտարը մնալիս
ըն մսնակ, հացի վախտը շօռ ըն գելիս գգանամ ատ ղու-
Թինը, բօյ նարամ, ալ հօցը քսում շուշի՝ նստամ: Մայրը
գելիս այ տուն. բխտքը օրախ — օրախ վէգ ըն տալիս առաջը,
նահամ:

— Օյգի՝ հը հսլա աստը ալ ըք պանդիր — հօց կսրալ:

— Ա ույ կտարվէք ¹⁾ գսք, օր մոյն օր ցամաք հօց օտիք
նել, նելիլ չի նել:

17. ¹⁾ Արարիլ — կտարվէք:

կտրւում: ճանապարհորթներն ալ նրուց բռնում ըն նօտում՝ իւրաք ալ կտրւում:—

Վէրդրմ չօբանա,
Վայդի էրքանջա,
Հաւադա դուշա,
Վարիադա բայրդա,
Եօլդա քարվանա:

2.

Սարտը բարակ կնակի:

Մոյն պատրուէն այ ներան՝ ներխ այ Երուսաղէմ: Նրօ ծնի նել մոյն սարտը պարկի կնակի, ամնս մոյն Հօրս ծնի նել սարտը բարակ: Վրօ պատրուէն օր Հասնամ այ էլաճ Երուսաղէմ, Հօրսը ներխ այ օր էխչարները կթի, տիննամ այ դօնշուն բրխարքը լելխ ըն, նարդիվները դրո՞ւմ այ Հրցանամ՝ «—Մաջի՛ հաղուղ¹⁾ ըն դօկ բրխարքը լելխ:» Նասամ այ թա՞ «—Հօց չի ծնին օտին՝ լելխ ըն, քարարը աճած ըմ թանջրին մաջը ահած թա՞ կերակուր ըմ պատրաստամ ձիղ Հա՞տի, անսաց ըրա՛հիք:» Հօրսը օր Հօկ լսել այ, նա՛հալ այ յիւր տղան մոյն դաննը մարթիլ ավել, դձիլ դօնշուն Հայաթը՝ բրխարաց Հա՞տի կերակուր: յետով օր պատրուէն Հասհալ այ Երուսաղէմայ վանքին դուրքը, տա՛հալ այ յիւր Հօրսը յիւրան առաջին տաճարամը կայնած այ, ահալ այ թա՞ Հօկ Հօրսըս անձ Հիտ բարած չ'իմ'ներ, նա՞ւր²⁾ այ օր Հօկ Հրտեղ³⁾ տաճարամը կայ-

2. 1) Երուղ—ինչու, ինչու, համար:

2) Վրօ—ինչպէս:

3) Հրտեղ—Հրտեղ—այտեղ, կայ, և՛ Երտեղ—այդտեղ, նրտեղ—այնտեղ:

VII.

Հ Ի Բ Ա Թ Ն Ե Բ :

1.

Եղծի աջըղը¹⁾:

Մուն օղծ էլաճ՝ էխտը բարան էլաճ: Մուն օր սա օղծը բարաքը հանում այ օր շօռ աճի. Մուն չօբան դօլխ այ բարաքը սպանում, մարը փինսա այ մտում պո՛ւնը: Մինչև իրիք ամիս սա չօբանի փէյսարը պահում այ օր կճի՛ գրեա չի կճի: Մուն օր իւրան պո՛ւնին մէջեցը արանսն այ թէ չօբանը օխչարը կթում այ, ըմնսաւը արո՞ւմ ընդեղ, ինքը չօբանը նալխ այ օր յիտ տոյ փախած օխչարը: Օղծը պո՛ւնիցը աո՛ւս այ դօս, ան բաղիին կախցին²⁾ մէջին աղղը նաճում: Մուն մերուքը ծիկի էրքաջ³⁾ դօլխ խմում կախցը, սորկեա ընդեղ, դուշարը դօս ըն մէյսը նօտում. նալխ ըն ծօվը ճո՛ւր խմին՝ սարկեա ըն գնում⁴⁾ ծօվը, ճաւին մէջին ծկինարը նօտում ըն

1. Ըստ հէքաթը մենք բերում ենք Յիւսէ քարթաւ: Թող ընթերցողը ինքը համեմատէ կենարոնի (Ագուլխի) բարբառի հետ:

1) Եմու—ջեգր, վրէժ. «աջըղ հանիլ» — վրէժ առնել:

2) Կախց—կաթ:

3) Երքաջ—նօխալ:

4) Վնաս—ընկնում, աղ. ընդանամ:

նած այ. բիրամ այ մուսը կրպրցանամ այ սրօ փրօակիցը: Իբօր պատրուներ ախալ այ տուն Հարցմունք այ արալ՝

— Հօրսը՝ քու թայլատ ⁴⁾ բիր տինիմ: Բարալ այ, տա-
հալ այ մուսը կրպրցահած փռակիցը, Հրցահալ այ՝

— Հօրսը՝ ահա տինիմ թա ատ ունչ ըս արած, օր դո-
անձանից առաջ ըս նեկ կայնած տաճարամը. իկյ աղբուրդը
ահա՝ ունչ օր արած ըս վարատ նղա՞նիլ չիմ:

Հօրսըն ալ նահամայ թա՞

— Իման ⁵⁾ չիմ արած. մոյն դանն ըմ մարթած տվե՞ծ
դոնշուն ըրխարաց. ամիալ ըն կարալ՝ շօտ դոնդն ըն նեկ:

3.

Թաքաւորը և օղծը:

Պրանդներին մուն թաքաւոր այ ընսս, ուրն օր արթար
գադաստան կտրուղ այ ընսս: Մուն վախտ ատ թաքա-
ւորը գօլիս այ իւրան թաքաւորութեան քաղաքներից մու-
նը, Հրամայում այ ատ քաղաքումը մուն սին տնդին՝ ատ
սինին վերան մուն զանգաք կօխ տօն, ատ զանգաքիցը մուն
քանդիր ըն կապում, ուրն օր մինչև կետինըն այ նեկ Հրանաս:
Թաքաւորը հացի նստօծ վախտը՝ ամանն ուման իրաւունք
օնի նեկ մարկանայ զանգաքը թակի, իւրան հետի գադաս-
տան օղի: Մուն օր ընում ըն զանգաքը թակում այ. նօքար-
ները տոնս ըն գօս, համա քանդիրին կշտին ուման չին տրս-

⁴⁾ Թայլատ — արխալուղ:

⁵⁾ Իման — չին հայ. իմն, նոր հայ. բան: Այդ բառի անալոգիս-
յով (էման—իմն) ունան—ունն:

3. Թարգմանված է Պրանսօսկուց, միայն սկսբիցը մինչև «ատ քա-
ղաքումը» աւելցրված է: Այստեղ՝ յիշված թաքաւորը մեծն Վարդոս
կայսրն է, իսկ քաղաքը Ցիւրիկն է: Այս յօդվածը նոյնպէս ցղն. բար-
բառով է:

նսս: Չանգաքին սասը թանգադան լավում այ. թաքաւորը
Հրամայում այ նօքարներին թանգադան տոնս դուն յըմանն
զանգաքին սասի պատճառը. մէնակ մէկյ օր տնսս ըն մուն
մի՞ծ օղծ, ուրն օր կեռիքյներաւը. քչքշտում այ նեկ քանդիրը
ամուկս օր զանգաքը սաս այ նեկ հանում: Սրտաճաք էլած ¹⁾
նօքարները յիս ըն տունս, ինչ օր տեհած ըն նեկ՝ պատմում
ըն իւրայ թաքաւորին: Աս թաքաւորը նօղում չի նեկ օր ունչ
մարթիքը, ունչ ալ անասունները մաղբուն էլնան ուռունց
գադաստանի մնօն, ինքըն այ վիկընսս նսս արղ արուղին կօշ-
տը: Օղծը սրօ տնսլը բաստան կրուլը խոնար քրչըցահալ
այ, նրօ կշտօվը սրուարաւ յունց կահալ նսհալ դիրի ծավին
ղտաղը. բստեղ շունց այ տվալ թաքաւորին իւրան պոնը.
պոնին մէչն նստօծ այ նեկ մուն կքայ քունթոուկ ²⁾: Թա-
քաւորը դրուց պոնը աստի այ վճալ՝ աղծին յիս այ տվալ
պոնը, քունթոուկին Հրամայլ այ էրին: Մուն քանի օրան
յիս օղծը թանգադան գօլիս այ թաքաւորին պալատը, ընսս
ստօլը, ուրին կշտին օր նստօծ ըն ընսս թաքաւորընէն ³⁾
իւրան դոնդները, ամանների մունիցը զտիաղը վեր այ կա-
լում, քյցում այ ըմանին մէջը մուն թանգալին քօր, ուրն օր
պրանին բունօծ այ ընսս, յիս նսլիս: Թաքաւորը յիսաւ
ատ տեղումը մուն կեղեցի ⁴⁾ այ շէնում, քօրն ալ բշտում
այ իւրան կնդուն:

4.

Ի մաստունն տղօյ:

Մոյն հարուստ մօրգ այ նեկ դրօ ըրխան տվե՞ծ այ նեկ

¹⁾ Էլած — այստեղ արտաս. ա և ոչ ան, իսկ ագուլ էլած:

²⁾ Բունթոուկ — գորտ (գորտնուկ — աղ. գանձուկ):

³⁾ Բնէն — աղ. ընսն — և:

⁴⁾ Եղեցի — շատ ժամանակ կրճատվում է՝ գյղեցի:

4. Այս հէքնթը գրված է այնպէս ինչպէս պատմել է մի հասա-

ուսումնի: Արօ կնակիր վրխճանված այ նկր դօ նիզամ չի նկ
 Հրսանիք] արի: Արօ ըրխան շօթ թարխի ըն արալ թա՛ շօթ
 սարսնն ուսումն ծնի: Ատ քաղաքին մարգիքը գրօ շօթ ըն
 արալ թա՛ իկ] Հրսանիք] արա, օր ալ մոյն քանի դա՛տի¹⁾
 ըրխալք էլի: Աւնչ օր այ՛ Հրսանիք] այ արալ: Արօ կնակիր
 սկսել այ մարգին գլուհը դա՛նդ] արալ թա՛ գլուհը՛ւր հայր
 ըս, օր ըրխատ տօսը տարի այ ուսում այ նառամ, մոյն բա՛-
 րալ չիս տա՛հալ: Շօթ օր ատի գլուհը դա՛նդ] այ արալ
 աա մօրդը գրել այ վարժապետներին օր տղան ըղարկին գլուհ:
 Արօւք՝ աա վարժապետները գլուհ իբօր ստահան, մոյն մթա-
 նի՛ աա տղան²⁾ տեղարը շինամ վախար՝ մոյն տօկ խեշկ
 տիրու ըն նա՛ծամ գրչակին տօկը: Աօ օր գլուհ այ վէր ըն-
 դանամ³⁾, շօթ մտակ] այ նարամ գլուհ բօձր, եա գլուհա՛ քօշ:
 Աարժապետները հրցանամ ըն թա՛՛ աա ունչու ըս⁴⁾ գօլ-

քան մտակ] նարամ քօշ եա բօձր, նահամ այ թա՛՛ գլուհամ
 չիմ մոյն թարաղայ կրգինքն այ քա՛հած թա՛՛ դա՛տինըն այ
 բձրահած (չուհքի իմաստուն այ նկ): յետով վարժապետ-
 ները նահամ ըն թա՛՛ ախիը ախիա գրե՛ծ այ՛ քիլ ըղարկիք]
 նօս տուն, ո՛ւնչ ըս նահամ: Աօ հալա պատասխան չի տվի,
 մթանին գլուհ այ ախալ տա՛հալ թա՛՛ յիրան սատղը անպէս
 պօրգ չի: Ատուր վարժան սարտը ամպէս մթայն այ ընդել, ա-
 հալ այ թա՛՛ կթէ օր իս նօմ տուն անձ մոյն վնաս գլուհաց
 այ, կթէ գլուհ անձ պահպանիք ուչ: յետով ախալ այ տուն
 դօ էխար օր խսահալ չի ունչ հօր հիտ ունչ մօր հիտ, իւրան
 վարժապետներն ալ ըն ախալ անդեղ, ամա հալա հօր ախամը
 նրանվամ չին նկ: Տա՛հալ ըն օր դօ ըսիկ խսեկիս չի: Մոյն օր
 մայրը շօթ լըթօթին այ նարամ թա՛՛ անձ հիտ խսահալ այ մոյն
 ուրիշ պատճառաւ..... Աարժապետները ախամ ըն օր դրօ
 հայրը նիզամ այ դրօ սպանի, գլուհ ըն մոյն մոյն դրօ (հօրը)
 հաքթթներ ըն նարամ մոյն էխար օր աա տղին պահպանամ ըն
 հաքթթաւ էխան օրից յետով տղան խսեկիս այ հօր հիտ
 թա՛՛ «հայր՝ ուխման սպանիլն այ աղեկ] թա՛՛ տրկլըրցանիլը
 իս մոյն օփ արիւն ծնիմ՝ քիլ հալալ այ:» յետով նահամ այ՛
 «—նօկ կանանչ սկանուղ զարախալին բրահիք] տրկլըրցանա-
 հիք:]» Բիլամ ըն տրկլըրցանամ, ախնամ օր մօրդ այ, ան այ
 դրօնաւ դրօ տղան արիւնը պրճանամ այ, ան կնգուն այ
 սպանամ:

5.

Շ ա հ - Ա բ բ ա ս :

Շ ա հ - Ա բ բ ա ս իբօր մտում այ Բ գլուհիս, ժողովուրդը առօք
 փառօք գլուհ այ գլուհ առաջը: Ժողովուրդի մաջին շահին
 օխը ընդանամ այ մոյն շօթ նախշուն կնգու վարայ, շօհը
 աա կնգուն մարգին նահամ այ օր կթէ նօ կնակիր յիրան տղ,

րակ զօկ կին: Այս հէքսիթը հետաքրքրելի է նորանով որ ներկայաց-
 նում է մեզ յայտնի «Сказание о семи мудрецахъ», միայն կրճատ-
 ված և մի քիչ կերպարանափոխված: Ի՞նչ տեղից է յայտնի այդ զը-
 րոյցը այդ զօկ կնոջ: Այդ հէքսիթը՝ իմ կարծիքով՝ տարածվել է ժո-
 զովրդի մէջ ոչ իբրև բերանացի աւանդութիւն այլ գրականութեան
 միջոցով այդ հէքսիթի աղբիւրն է անշուշտ «Պատմութիւն կայսերն
 Փոնցիանոսի և կնոջն և որդւոյ նորին Իիոկղեսիանոսի և եօթն իմաս-
 տասիրաց», որը լոյս է ընծայել «Թիֆլիզարնակ Առատանդեուպօլսեցի
 Ղազարոս քահանայ Տէր Աետրոսեանց»: Տիֆլիս 1857:

1) Ասորիէ—գաւ+տի—այդ տեսակ, հասորի—այս տեսակ, նասորի—այն
 տեսակ:
 2) Տղան—Սեռ. հորով: Ուղղ. տղոյ, Սեռ. տղի և տղայ (նոյնպէս և
 հայց):
 3) Ա էր ընդանամ—պառկում:
 4) Ունչու ըս՝ միասին արտասանելիս դոցա մէջին լավում է յ՝ ուն-
 չու+յ+ըս: Այդ յ առհասարակ լավում է երբ էական բայի (ներկ-
 ժամ:) առջևից դրված բառը ձայնաւորով է վերջանում:

ոչինչ մնաս չի սօլ քաղաքին: Մօրդը քաղաքը փրգելու հաս-
տի յիրան կնակիք տալիս այ շահին: Եունց այ կալիս մոյն
քանի տարի: Մոյն անքամատ կնգուն մօրդը, ուրն օր Բզմ-
լաց երևելի հարուստներինցն այ նեղ հասարակ շարար այ
սկանհալ նահալ Սպահան՝ շահին կէշտը: Պալատին ըորշիին
ուրման զրոնդներ ըն նեղ բուն նարամ: Սօ խնթրվում այ օր
իւրան ալ թուղ արին բուն արի, թուղ ըն նարամ, դօ ալ
սկսում այ բուն արի: Աս ժամանակը շօհրնան յիրան կնա-
կիք էյվանամը նարդի ըն նեղ հաղ նարամ: Թօղայ ուստան
ուրման զրոն վախար ամհալ այ յիրան կնգուն, սսս այ
տվել փանջին:

— Բօհնա դարդըմ թանգալանդի, օղան, դանթը դանջ:
Կնակիք ճրնրնչահալ այ մարդին, սսս այ տվել:

— Ղէչան դունա դուն եթմնարն, կա դանլաւան շաշ ու
փանջ:

6.

ԱՇՈՒՂ-ՂԱՐԻՐ:

Քօրդի հասթ:

(Լերմօնտօլ):

Սրօ անից շտ առաջ Թիֆլիզամ նապրամ այ նեղ մոյն
հարուստ Քօրդ: Մրօ շտ ասկի այ նեղ տվիճ Աստված, հա-

6. Աշուղ — Ղարիբի աւանդութիւնը մի յայտնի և տարածված
աւանդութիւն է Անդր-Վովկասում: Այդ աշուղ Ղարիբի մասին յի-
շում է և մեր յայտնի աշուղ Սայեաթ-Նօվան իւր երգերից մինի մէջ՝

() Խտըն տարի էլ ման գու քամսազըն ձեռիս Ղարիբի պէս՝
Բուժա *) Ըահասանմըս դուն իս, էլ չունիմ օջ օվ աչկիլուս:

(Գ. Ախկերեան. Սայեաթ-Նօվայ. խաղ Ե:)

*) Բուժա — պարսկ. նշան. սիրահար:

մն դրօ հաստի ասկուց (Թունդ) այ նեղ դրօ թանք ախիկը՝
Մագուլ-Մեգերի: Սարուն ըն երգիքի՝ աստղները, համա

Ախկերեանը Սայեաթ-Նօվայի այս խաղի վերաբերեալ իր արած
ծանօթութիւնների մէջ այսպէս է պատմում այդ աւանդութիւնը:
«Աշուղ Ղարիբն՝ էս երկրի աւանդութեանով, սիրահարված Ըահաս-
նամ աղջկայ վրայ սրան խնդում է ՚ի կնութիւն. զեղեցկանազն չը
հաւատալով երիտասարդ երգահանի նորածին եռանդին, պահանջում
է՝ սէրն փորձելու, որ Ղարիբն եօթն տարի գլուխն պանդխտութեան
տայ, ինքն էլ խոստանում է՝ մնայ նրա գայլուն ու պահէ աչքն ճանա-
պարհին: Ծար կորած աշուղն՝ իր սիրեկան ձեռի սազն կախ է անում
տանն պատի վրայ, ու տրտում ու տխուր ընկնում է սար ու ձոր, ման
է գալիս օտար երկիրներ՝ Հալէպ, Եգիպտոս, Ստամբօլ, ու եօթն
տարուան վրայ՝ ուրախ սրտով տուն հետ դառնալիս՝ Պարս քաղաքում
յայտնվում է նրան երազում, որ վաղիւ իր Ըահասանամն հարսնիք է
անելու ուրիշ մարդու հետ. ընդհանրապէս զարդում է քնէմէն, քաշ-
վում է Պարսից, ու մէկ հրաշքով՝ երեկոյեան պահին հասնում է իր
բնիկ քաղաքն (Թիֆլիզ?), ուր ընդունած էր տանն օտարի պէս ու չը
ճանչցած իր՝ շտ լալէն աչքի լցան կորցրած մօրից, աղաչանքով
վէր է բերիլ տալի պատի վրայ կախած սազն, ու սիրտն հովցընելու՝
նուագում է իր տխուր եղանակներն: Ծէր կինն չը տանելով հետի
տրտմանոց ձէնն, ասում է. «Արդի էս օր իմ սուգ անելու օրն է, չի
վայելիլ տանս սաղ ածելն. իմ Ղարիբի Ըահասանամն մինչև էս օրուան
օրս էլ որդուս մնալով կորցրուց իր սիրեկնի տեսնելու յոյսն, ու հէնց
էս գիշեր մեր հարկնու տղի՝ Ըահալէլաղու հետ հարսնիք է անում:
Էդ շորհքն որ ունիս, լաւ կանես՝ գնաս նրանց հարսնիքն, քիչ ու միջ
փող էլայ կու ճարես:» Ղարիբն բանի կրկնելուն չը սպասելով, սազն
ձեռին գնում է մտնում հարսանեաց տունն. աշուղ ու հարսնիք, պա-
տուով ընդունած ըսկսում է զեղեցեղելն: Ըահասանամն՝ լում է թէ
չէ իր սիրեկնի ձէնն, տեղից վեր թուած թողնում է Ըահալէլաղին, ու
ընկնում է աշուղի գողն ասելով. «Ղարիբս եկել է, սրանն եմ»:

Ահա այս է այն աւանդութիւնը, որից ստեղծված է Ալերմօնտօլի
այս հէքանթը: Այս հէքանթի մէջ Ըահասանամ անունը փոխված է Մա-
գուլ-Մեգերի, Ըահալէլաղի — Նուրշուղ-բաղ:

աստղներէց զին հրեշտակներ ըն նապրամ՝ նրուք ալ աւելի սարուն ըն, ասպէս ալ Մագուլ-Մեղերի Թիֆլիզի զին ընչկերաց հանի սարուն այ նել: Թիֆլիզ մոյն ալ նել այ մոյն խեղճ Աշուղ 1)-Ղարիբ: Մարքարէն նրո ոչինչ չի նել ավե՛ծ՝ սարուն սրբոցնան հրք ըհելու ընթունակութեանից սվայի: Բշտեղ օր հրսանիք] այ նել նելամ՝ նո նելիս այ նել ըրխոցնելու հարուստ և բախտաւոր մարդկաց՝ սօզ ըծկլաւ և Վօրդստանի քօհնայ փաճլիվունների վարայ հաղ ըհկլաւ: Մոյն հրսարնքում նո ասհալ այ Մագուլ-Մեղերայ և զրուք յիւրիւր սայրան: Փուքր ումիդ ծնի նել խեղճ Աշուղ-Ղարիբ՝ թա՛ սօլ ըն յիրան աս ախչիկը և արվիկ այ նուր օր ձմեռվայ երգիքը:

Հրէս մոյն օր նո ձգահաճ այ նել էգամը թալվարի տակին և վերջը քունը տարալ այ: Ես ժամանակը մօտիկից յունց այ նել կալիս Մագուլ-Մեղերի յիրան հինգիր ընչկերաց հիտդրուց մոյնը, տրսնելաւ քուն Աշուղին, յիտ այ մնահալ մարկահալ այ նրօ և սկսել երքի. «Մենչ ըս քուն էլաճ թալվարի տակին, վի կօց, անխիլք, քու մարայլա մօտիկից յունց այ կալիս»: «Նօ ըրթնահալ այ, ախչիկը զուշի նմուն թուել այ հասհար: Մագուլ-Մեղերի ընել այ աս ընչկուն հրքը և սկսել այ նրօ նախատի: Ախչիկը ահալ այ՝

— Թա՛ս զո՛ւ զիդիս ում հաստի ըմ՝ նել իս երքամ աս երքը, զո՛ւ անձանից շտրհակալութիւն ըս նել նատիլ—աս քու Աշուղ-Ղարիբբա այ:

— Տօր անձ նրօ կէշտը—ահալ այ Մագուլ-Մեղերի:
 Նրուք նահան: Տրսնելաւ նրօ տխուր գէմքը՝ Մագուլ-Մեղերի սկսել այ հարց ու փորձ արի և մխիթարի նրօ:
 — Մենչպէս չի իս տխրվիմ—ահալ այ Աշուղ-Ղարիբ—

1) Աշուղ—արտասանութե և՛ աշուղ:

իս քիզ սայրամ ըմ, համա ըսկի մոյն վախտ դո՛ւ ամրս չիս ընելաց:

— Դո՛ւ իկ] ինթրէ ամ հօր օր անձ տօյ քիզ—ահալ այ ախչիկը—ամ արի միւ հրսանիքը յիրան խարջաւը նարիլ այ, անձ ալ անքան փուղ այ սօլ օր միզ արկուսիս ալ հրաք] այ նարիլ:

— Աղիկ], — ջղօր այ սվիլ Աշուղը—դրիք] թա՛ Այաղ Աղան ոչինչ չի ինահիլ յիրան ընչկուն հաստի, համա ում այ զիդամ թա՛ս դո՛ւ յետով անձ նախատերաց չիս՝ թա՛ս իս ոչինչ չի ծնիմ նել—ունչ օր ծնիմ քիզանաւ այ, չէ, սիրելի Մագուլ-Մեղերի, իս ուխտ ըմ արած՝ նօմ էլսար տարի զարիբութիւն քաշիմ՝ ես անձ հաստի հարստութիւն ճարիմ, ես մանիմ կրօնիմ հաստի չօրիմ թա՛ս դո՛ւ ասուր ուղի ըս՝ նշանակված վախտը թըմրմելուց յիտ դո՛ւ ամրս ըս նիլ:

Ախչիկը համաձայնվալ այ, համա ըվըցսհալ այ թա՛ս՝ օր նօ նշանակված օրը յիտ չի դաննի, մարդու այ նելաց Խուրշուդ-բաճիկ, ուրն օր շօտ վախտ այ նրօ նիդամ այ:

Աշուղ-Ղարիբ ախալ այ յիրան մօր կէշտը, ըզսհալ այ նրօ օրհնութիւնը ճրնափա նելու, համիութալ այ պախիլ քիլերը, խուրջներ զձիլ յօնար, մոյն փայտ վիկալալ ձիքը, Թիֆլիզից դո՛ւս ախալ: Հրէս նրօ մոյն ձիաւուր այ հասնամ նօ մտակ] այ տալիս՝ Խուրշուդ-բաճիկ այ:

— Բարի ճանապարհ—կանչամ այ բաճը—ըշտեղ օր նելիս ընսս, այ դարիբ, իս քիզ հինգիր ըմ:

Օրախ չի նել Աշուղը յիրան հինգիրին, համա ունչ արած: Երդար նրուք նելիս ըն նել միասին, վերջը տահան յիւրաց առաջին մոյն զիտ,—ունչ կարմունջ կօց, ունչ յունց կալու տեղ:

— Դո՛ւս առաջ լուղի սօ յունց կօց—ահալ այ Խուրշուդ-բաճը—իս ալ քու յատքիցըս:

Աշուղը հանալ այ իրեսի շարարը, լուղի տվել: Իբօր յունց այ կահալ միւս կողմը, յիտ այ մտակյ տվել տահալ—վայ ամենակարող Աստված— Խուրշուղ-բազը վեր այ կարած նրօ շարարը յիտ նելիս Թիֆլիզ մանակ թօլ այ նել, օր աղձի նմուն բճրանամ այ նել գոլ չօլամը: Թիֆլիզ հրանելուն պէս բազը տանամ այ Աշուղ-Վարիբօյ շարարը նրօ մօր կէշար նահամ թա՛ քու տղաս մոյն հուր դիտամ հեղզվալ այ, հրէս նրօ շարարը: Խեղճ մայրը ընդել այ յիրան անդիլ տղին շարերին վարան, սկսել լոյ, աղի ըրտասունք թափի յետով վեր այ կալալ ատ շարարը տարալ յիրան տղին նշանած Մագուլ-Մեղերայ կէշար, ահալ՝

— Ա՛մ տղաս հեղզված այ, Խուրշուղ-բազը բարալ այ նրօ շարարը, հրօ գոլ աղաս բա:

Մագուլ-Մեղերի քնթրծայծալ այ տվել, ահալ՝

— Հրվատի մա՛ ատ դիփն ալ Խուրշուղ-բազի Ֆանդարըն այ, էխար տարին թրմակելուց առաջ օչ օվի իս մարդու չիմ ներաց:

Եստաւ ըրմանիցը վեր այ կալալ յիրան սօղը և հանդիտտ սկսել երբի խեղճ Աշուղ-Վարիբօյ սայրած երբը:

Ատ ժամանակ Վարիբ՝ ուտը բապիկ, տկուր՝ գելիս այ մոյն գեղ: Վարի մարդկը շուր ըն տվել սկանի և կերակրեն, դրօ անաղ ալ նօ նրուց սարուն երբար այ նել նահամ: Ատ տեսակ նօ գեղից գեղ, քաղաքից քաղաք այ նել նելիս ամման տեղ տարածվալ այ նրօ անունը: Վերջը նօ գելիս այ հասնամ Խալաֆ, աստեղ նօ նելիս այ մոյն դաֆա—խանա 2), մոյն սօղ այ նիզամ, սկսում երբի: Ատ ժամանակ Խալաֆամ մոյն փաշայ այ ներամ, ուրն օր շօտ սայրամ այ նել հաղ կանչուղներին: Ատ հաղ կանչուղներ ըն նել բիրամ

2) Խոսինքն՝ դաֆա խմելու տուն:

նրօ կէշար, համա նօ ունչ մոյնին հօվան չի նել, նրօ չօւշների հօրիները դոլս ախալ քաղաքը պրտրտելաւ: Վաֆա—խանին կշտօլը յունց կալիս ժամանակը նրուք բրգան լուամ ըն մոյն հիանալի սնս, մտում ըն ատեղ:

— Ա ի կօց միղ հիտ նօք փաշին կէշար—հրամայան նրուք— թա՛ չէ՛ զլնհրա թրտրցանիլ ըք:

— Իս աղատ ուման ըմ՝ Թիֆլիզից աստեղ զարիբութիւն ախած—նահամ այ Աշուղ-Վարիբ—իղիմ՝ նօլ ըմ, իղիմ ուչ—նօլ չիմ, երբամ ըմ իբօր հրանամ այ, ձիր փաշան ամ մծանկարը չի: Նրուք արմա մտակյ չին տվել, բունն տարալ փաշին կէշար: Փաշան հրամայալ այ թա՛՛ երբ ահա, նօ ալ սկսել այ երբի: Ատ երբամը նօ յիշամ այ նել յիրան սիրելի Մագուլ-Մեղերայ և ատ երբը ամպէս տուր այ ախալ ան հրմբարտ փաշին, օր նօ խեղճ Աշուղ-Վարիբօյ պահալ այ յիրան կշտին: Ասկի, արծաթ, թնգաննց շարար ըն ածալ նրօ վարան: Աշուղ-Վարիբ սկսել այ բախտաւոր և օրախ ապրի և շօտ հարստահալ այ: Մտիցը դձե՛լ այ նօ Մագուլ-Մեղերայ թա՛ չէ՛ զիզամ չիմ, համա վախար թրմամամ այ նել: Ատաւ վերջի տարին ալ մնտիլ թրմամի նել, համա նօ յիտ գրունելու թաղարիք չի նել տիանամ: Վեղեցիկ Մագուլ-Մեղերի սկսել այ յուսահատվի: Ատ ժամանակ Թիֆլիզից քարվանաւ մոյն վաճառական այ նել գոլս գելիս քառասուն օղտ ընան ութսուն եսիր հիտը: Մագուլ-Մեղերի կանչամ այ ատ վաճառականին, տալիս այ նրօ մոյն ասկայ աման, նահամ՝

— Յինգօս հօկ ամանը, ունչ քաղաք օր գոլ ըս ատ ամանը դրէ քու դքանամրտ և աման տեղ յայանա՛ թա՛ ուլ օր հօկ ամանիս տայր գոլս գոլ և զարի հասդատի, ստանիլ այ ամանը, հսլա նրօ ծընդրթամաք ալ ասկի:

Ա՛՛ աճառականը ճրնափոյ այ ընդել ամման տեղ նօ կատարամ այ նել Մագուլ-Մեղերայ հրամանը, բայց օջօլ աս-

կայ ամանին տայր չի դուստ ակար: Արթին նո համարեա դիվ
ապրանքները ծահած այ նել, մնահա ծը վեր այ կողալ ակար
Խարթի. ամանն տեղ նո յայտնալ այ Մագուլ-Մեղերայ
հրամանը: Աշուղ-Վարիբ իբոր լսում այ վեղ այ տալիս զի-
լիս քրքրութեամբ, տխրամ այ Թիֆլիցի վաճառականի դքա-
նամը դրվեծ ասկայ ամանը:

— Հօկ ամն այ—ահալ այ նո և ձերքը մտնալ ամանին:

— Աղուրդ օր քունն այ,—ահալ այ վաճառականը—իս
քիզ ճրնրնչսհամ, Աշուղ-Վարիբ, դէ շուտ արա նօ Թիֆ-
լից, քու Մագուլ-Մեղերիս հրամայած այ օր իս քիզ ահիմ
Թս վախար թըմամամ այ և կթէ դս նշանակած օրը դս
ուեչ նո ուրիշ մարդու այ նօլ:

Յուսահատված Աշուղ-Վարիբ վայ այ ավել գհհին
անալ ակիր իրիք] օր այ նել մնահած մինչև նշանակված սը-
հաթը, բայց ալմա ձի այ նստել, վե կողալ ասկաւ լի խուր-
ջինը և առանց խնահելու քշել ձիր: Վերջապէս հալից ըն-
դեծ ձիր վեր այ ընդել ստակալ Արդինեան սարին վարան,
ուրն օր Արդինեանի և Արդրումի արալըզումն այ: Հրգօ նո
նուչ արի: Արդինեանից մինչև Թիֆլից արիւու ամայ ճրնա-
փայ այ, համա անալ ակիր արիւու օր այ մնահած:

— Ամենակարող Աստված,—ահալ այ—Թս դս անձ օկ-
նիս ուեչ ալ անձ հասի աշխարքիս տակին ոչինչ չի մնալիս:

Առ ըհելուց յիտ նո նիզամ այ նել սարին գհհիցը վեր ըն-
դանի՝ մա պրծանի, բրբան տխրամ այ սարին տակին մոյն
մօրդ՝ սպայտակ ձիու վարայ նստեծ, հարայ այ տալիս՝

- Այ տղօյ՝ առ ուեչ ըս նիզամ արիս:
- Նիզամ ըմ մտնիմ—ահալ այ Աշուղը:
- Դէ օր առի այ, վերիկ] աստեղ իս քիզ սպանիմ:
- Աշուղը մոյն թըհար քշահալ այ սարիցը:
- Իկ] ամ յատքիցըս—կղնրվեծ ահալ այ ձիաւուրը:

— Իս ուրտի ըմ գարիլ քու յատքիցըս հասնիլ—ահալ
այ Աշուղը—քու ձիրա թուում այ քամու նմուն, համա ամ
յօնտիս ծունդը խուրջին կց:

— Աղուրդ ըս նահամ, դէ օր առի այ, խուրջինըս դձէ յը-
հարիս վարան, յատքիս իկ]:

Աշուղ-Վարիբ ուեչքան օր պարիկ] վեղ այ նել տալիս, ալ-
մա յիտ այ մնահալ:

— Ուեչ ըս յիտ մնալիս—հրցահալ այ ձիաւուրը:

— Իս նօւր գարիմ քիզ հասնիմ, քու ձիրա մտկից ալ
պարիկ] այ թուում, համա ամ ջուեչըս դս այ դիլիս:

— Աղուրդ ըս նահամ, դէ օր առի այ, նստէ թարքիս և
դիվ դրոստը ահա՝ ըշտեղ ըս մտտալ նօլ:

— Թարքի Արդրում ալ այ ասար հասնիմ—ահալ այ
Աշուղը:

- Դէ ակնարըս հօի սօ:
- Մօ ալ հօի այ ավել:
- Հրգօ բօց արա:

Աշուղը ակնարը բօց այ նարամ տխրամ յիրան առաչին
Արդրումի սպայտակ ուրմանները և մխարանները:

— Ներողութիւն, աղա,—ահալ այ Աշուղը—իս սղարվամ
իս ըգտհամ ահիմ Թս իս Վարս ըմ մտտալ նօլ:

— Բան առ այ ար—ահալ այ ձիաւուրը—ակիր իս
քիզ առաչուց ահամ, օր դս անձ լափ դրոստը ահիս, դէ
թօղագան ակնարըս հօի սօ:—Հրգօ բօց:

Աշուղը ինքը յիրան ակնարին հրվրտելիս չի Թս հօի
Վարսն այ, չօք այ ավել ահալ՝

— Իս մեղաւոր ըմ, աղա, քու ծառայ Աշուղ-Վարիբ իրիք]
անքամ մեղաւոր այ քու առաչիտ. համա դս ինքըս դի-
ղամ ըս օր՝ Թս մոյն ուխման մտկումը դրեծ այ քշարուա-

նից սօտ խոսեսի, մնտիլ այ մինչև օրվայ վերջը սօտ խոսեսի. դրնստն ահիմ՝ իս Թխիլից մնտալ նօմ:

—Այ դու անհամատ,— ահալ այ կզնրվե՞ծ ձիաւուրը— համա դէ ալ ո՞նչ պրած՝ ներամ ըմ քիզ. դէ ակնաւրա հօփ տօյ:

Մուն մնուտ յունց այ կահալ, ահալ այ՝

—Հրգօ բօց արա:

Աշուղը ըրնթմանիցը կըլըզտահալ այ— նրուք Թխիլիցի գանվազին առաջին ըն նել: Աշուղը սրտանց շնորհակալութիւն այ առալ, խուրջներ յըհարիցը վի կալալ ահալ ձիաւուրին՝

—Այդա՛ ՚ի հարկէ դո՞ւ անձ մի՞ծ ողորմութիւն ըս արալ. համա անպէս արա, օր ատ ողորմութիւնըտ ալ աւելի մի՞ծ ընայ. իս հրգօ օր պատուելաց ընամ՝ թա մոյն օրամ Արդի-նեանից Թխիլից ըմ հսահալ, անձ օջով հրվտակաց չի. դո՞ւ անձ մոյն ապացոյց տօ:

—Առահի—քընթրծայծաղ այ տվել ահալ ձիաւուրը— ձիուս ասնին տակիցը մոյն պուտի 3) հուղ վիկօլ, դրէ ծացիտ. իբօր քու խասկերիտ հրվտակաց չի նան, դո՞ւ հրամայա մոյն քօռ կնակյ բիբին, ուրն օր էխտը տարի ատ դրութեան մաջին ընայ, քսէ ակներին, նրօ ակնարը սղանիլ այ:

Աշուղը սպայտակ ձիուն ատնին տակիցը մոյն օփ հուղ այ վիկալալ. համա դո՞ւհը բձրցահալ այ թա չէ, տահալ այ՝ ունչ ձիաւուրը կօյ, ունչ ձիը: Ան վախտը նօ հասկահալ այ օր յիրան բարերարը Խաղերիլիազն այ օր կօյ (ս. Գէվէլը):

Մթանաց շօտ բէվախտ՝ անջախ օր Աշուղ-Վարիբ գդել այ յիրաց տօնը. Վրդդրդալի ձարքաւ թակամ այ դուրքը նահամ՝

3) Պուտի— փոքր, քիչ:

—Օյզի, օյզի՛ դուրքը բօց արա, իս Աստու ղօնաղն ըմ՝ մրսե՞ծ և դո՞ւղնը, խնթրում ըմ՝ ՚ի սէր քու Վարիբ տղիա՛ թուղ մտամ:

Պառաւը թոյլ ձայնաւ ջղօք այ տվել՝

—Ճանապարհորթների համալ՝ քըշիրը մնալու՝ կօն խօջայ և մի՞ծ մարդկաց անարիք. հրգօ քաղաքամ հրասնիք յներ կօն, նօ անդեղ. անդեղ քըշիրը օրախ ըս գարիլ յունց կըցանիլ:

—Օյզի՛— ահալ այ դարիբը— իս աստեղ ծանօթ ուհման չի ծնիմ, անդուր ուջայ ալ թօղազան խնթրում ըմ՝ ՚ի սէր քու Վարիբ տղիա՛ թուղ օր մտամ:

Ան վախտը նրօ քոյրը նահամ այ մօրը՝

—Օյզի՛ իս վի կօմ դուրքը բօց արիմ մտայ:

—Անդամ,— ահալ այ մայրը— դո՞ւ մա ուղի ըս ջօհիլ տղարաց ընթոււնիս և ղօնաղ արիս, չունքի հրէս այ էխտը տարի այ օր լիաւ ակնարը քահահամ այ:

Անչիկը մօրը նախատելուն անդու՛ճ չի դրել, վիբ այ կահալ դուրքը բօց արալ՝ Աշուղ—Վարիբօյ թուղ արալ մաջ-դօլ: Սօ սովորական բարաւը ըհիկից յիտ նատել այ և սիսել սրտի ծածուկ յուղմունքաւ դէտուգին մտակյ արի: Հրէս ախնամ այ նօ ըրմանին կօհ տվե՞ծ՝ թղատած շապիլ մաջ պրտատած՝ յիրան քուղը ձայնաւուր սօղը, հրցանամ այ մօրը՝

—Աս ո՞նչ այ աստեղ ըրմանին կօհ:

—Ունչ հետաքրքիր ղօնաղ ըս— ահալ այ պառաւը— ուղի կօց օր քիզ մոյն կուտուր հօց ըն տօլ, յօգո՞ւց ձընախա գձիլ՝ Աստված քիզ հիտ—նօ:

—Ախիլ իս քիզ ահամ— ահալ այ Աշուղը— թա դո՞ւ ամ անգիլ մայրըս ըս, սօ ալ ամ քոյրըս այ. աստուր ուջայ ալ իս քիզ խնթրում ըմ անձ ահիմ՝ ատ ո՞նչ այ կօհ ըրմանին:

—Սօղ այ, սօղ— ջղօք այ տվել պառաւը կզնրվե՞ծ՝ չունքի հրվտակ չի նել նրօ:

— Ո՞ւնչ այ նշանակամ սօզ:

— Սօզը ան այ նշանակամ, օր նաճամ ըն և հաղ կանչամ: Աշուղ-Ղարիբ խնթրում այ օր նօ իրաւունք տօյ քվերը՝ սօզը վեկարի, շունց տօյ յիրան:

— Չի կարելի, — ահալ այ պառաւը — տա ամ քամբախտ աղես սօզն այ: հրէս էխար տարի այ օր տա սօզը ըրմանիցը կօհ այ, ումանի ձերք չի դբեժ դրօ:

Համա քոյրը վեր այ կահալ, վեկարալ սօզը ըրմանիցը, տվել նրօ: Աստեղ նօ ակնարը բձրցածհալ այ զերի երգինքը, ասպէս աղութք արալ՝

— Ո՞վ ամենակարող Աստված՝ թա՛մ օր իս մասիլ հրաս- նիմ ամ ըզմհաժ նպատակիս, էխար սիմանի սօզըս ալ ան- դի քուղըք ձայնար այ հանիլ, նո՛ւր օր ան օրը, իբօր իս վեր- չին անքամ նաճամ ըմ նեղ:

Օրիկիլ այ սիմերին՝ սիմարը քուղըք խսածհան, և նօ ըսկ- սել այ երբի. «Իս խեղճ՝ Ղարիբ ըմ, խասկարըս ալ խեղճ ըն. համա միժ Խաղերիլիաղը անձ քօմաղ այ արալ բօժր սարից վէր գնւմ, թէկուզ իս խեղճ ըմ, ամ խասկարըս ալ խեղճ ըն, համա, այ մայր՝ ճրնրնչածհի անձ — քու խեղճ՝ Ղարիբիս»:

Մայրը սկսել այ լօյ և հրցանի՝

— Անուամր ո՞ւնչ այ:

— Ունչիդ — ահալ այ նօ:

— Մոյն ահա, մոյն լեհ, Ունչիդ — ահալ այ պառաւը — քու խասկարաւըս դո՛ւ ամ սարաքս կուտուր կուտուր ըս արալ. աս քշարի իս ըրաղի տածհամ՝ ամ զհիս մաղարը սպրտամիած այ. հրէս էխար տարի այ օր իս ըրտասունք թը- վերաւ քուահաժ ըմ. քու սասրա շօա նմուն այ ամ տղաս սասին. ահա՛ ի՛բ այ նօ գելաց:

Արիւ անքամ լերաւ կրկնել այ պառաւը յիրան հարց-

մունքը: «Չուր այ նել նօ նահամ՝ թա իս քու տղաս ըմ — պառաւը հրվատելիս չի նել:

Մոյն պուտի վախտ այ յունց կահալ, Աշուղը խնթրել այ՝

— Օյղի՛ իրաւունք տօ սօզը վի կալիմ նօմ. լսեժ ըմ աս- սեղ մօտիկի հրասնիքի կօյ. քոյրըս անձ ճրնափայ այ նարիլ. իս սօղ ըմ նաժիլ հաղ կանչիլ ունչ օր ալ տօլ ըն՝ բիրիլ ըմ աստեղ ձիղ հիս փայ նարիլ:

— Իրաւունք չիմ տօլ — ահալ այ պառաւը, — տղաս նա- հաժ օրիցը նրօ սօզը տանից դո՛ւս չի ակած:

Բայց նօ սկսել այ օրգում օտի՛ թա՛մ ըսկի մոյն սիմը խա- բօր չիմ նարիլ:

— Թա՛մ օր մոյն թաք սիմն ալ կտրվի — ահալ այ Աշուղը — իս ամ սաղ կարողութեանաւըս ձրօր ըմ տալիս:

Պառաւը նրօ խուրջինը ձերք այ տվել, տածհալ այ օր խուրջինը փուղաւ լի այ՝ թուղ այ արալ: Քոյրը ճրնա- փայ այ արալ մինչև ան խօջայ տունը, ըշտեղ օր հրասնիքի այ նել ինքը մնահալ դրքըմաջին լի թա՛մ ունչ այ ըլերաց:

Ատ սնոււմը նապրամ այ նել Մագուլ-Մեգերի, ուրն օր աս քշիլ մատիլ նել Խուրշուղ-բաճի կնակը դսնունի: Խուր- շուղ-բաճը քէ՛՛ֆ այ նել նարամ յիրան ազգականներին և բարեկամներին հիտ, համա Մագուլ-Մեգերի յիրան հին- գիլ ըլիչիլաց հիտ՝ նախշուն փարդին յատքին նատեժ՝ մոյն ձարքամը դեղքաւ լի թօս այ նել բունեժ, միւսամը՝ մոյն սօր խանչալ. նօ օրգում այ նել կարած՝ մսունի քան թէ՛ զը- լուհը դրի Խուրշուղ-բաճի բարձին վարան: Հրէս նօ լը- սում այ փարդին յատքիցը՝ մոյն անձանութ ուման այ ա- կած նահամ՝

— Սալամ ալիքըմ. դո՛ւք աստեղ ուրախութիւն, քէ՛՛ֆ ըք նարամ. իս խեղճ՝ զարիբ ուման ըմ, թուղ ըրածիք իս

ալ աստեղ ձիգ հիտ նստամ, դրօ անաղ ալ իս ձիգ հաստի հաղ ըմ հանչել:

— Ունչնու չե— ահալ այ Խուրշուդ-բանդը, — աստեղ կա-
րող ըն մտալ հաղ կանչուղներ և պօր ակուղներ՝ չուկքի աս-
տեղ հրասնիք) այ, դէ մոյն հաղ ահա, աշուղ՝ իս քիզ
մոյն օփ ասիի ըմ տօլ ճրնափա նարի:

Աստեղ Խուրշուդ-բանդը հրցահալ այ՝

— Տան քու անուամբ ունչ այ, այ դարիբ:

— Հինդի-դօրարարդ (հրդօկս տինիլ ըք):

— Աս ունչ թըհար անուամ այ— ճըճըղիլաւ ահալ այ
Խուրշուդ-բանդը— իս առաջին անգամ ըմ լուամ:

— Իբօր ամ մօր ուտը անձանաւ ճուկդր այ նել և չար-
չարվիլաւ ճուկմ այ նել, շօտ դօնչիք գելիս ըն նել դրքիցը
հրցանամ՝ «ոնչ այ Աստված տվել— տղոյ թամ ախչիկ),»
նրուց ջղօր ըն նել տալիս՝ շինդի-դօրարարդ (հրդօկս տինիլ
ըք), մա ատուր ուջի ալ՝ իբօր իս մօրից էլամ, անձ տվին
ատ անուկը:

Աս ըհելուց յիտ Աշուղը վեր այ կալալ սօզը և սկսել երբի՝
«Խանաճամ իս խմում ըմ նել Մխիթու գինի, բայց Աստված
անձ թիվար այ տվել և իս թուեմ ախալ աստեղ իրիք) օրամ»:

Խուրշուդ-բանդի ախարարը, ուրնօր մոյն խիլքը պակաս
ուաման այ նել խանչալը հանալ այ, հարայ տվել՝

— Դո՛ւ սօտ ըս տալիս, նո՛ւր այ կարելի Խանաճից աս-
տեղ իրիք) օրամ հասնիլ:

— Ունչնու ուջայ ըս նիզամ անձ սպանիս— ահալ այ Աշու-
ղը— աշուղները՝ անգաթ այ՝ աշխարքիս չուրք կրմունից հը-
վանքվամ ըն մոյն տեղ իս ձիզանից ոչինչ չեմ յինք) նստամ
նիզամ ըք հրվրամհիք, նիզամ չեք) հրվրասի մար:

Թուղ շարունակի— ահալ այ փանան:

Աշուղ— Վարիբ թօղադան երբալ այ՝ «Քշարավան նա-

մաղըս իս արամ Արգինեանի ձուրամը, կեսօրվայ նամաղըս՝
Արղուամ քաղաքամը, արիվը թուեղուց առայ նամաղըս արամ
Վարս քաղաքամը, մթանան նամաղըս՝ Թիֆլիզամ: Անձ Աս-
տված թիւար այ տվել և իս թուեմ ախալ աստեղ, Աստված
տոյ իս մատաղ էլիմ սպայտակ ձիուկն, նօ թուում այ նել, նո՛ւր
օր քանդիրօզը քանդրի վարս՝ սարից ձուր, ձուրից սօր,
անձ Աստված թիվար այ տվել և իս թուեմ ախալ Մաղու-
Մեղերայ հրասնիքը»:

Ատ ժամանակը Մաղու-Մեղերի ճրննչանհալ այ նրօ
աստը, թոյնը մոյն եան փրթաւար խանչալը մոյն եան:

— Ատի ըս դո՛ւ քու օրդո՛ւմըս կատարամ— ահալ այ նրօ
հինդի ախչիկը— նշանակամ այ դո՛ւ աս քչիլ Խուրշուդ-
բանդ կնակըն ըս ընլաց:

— Դո՛ւք ճրննչանհալ չեք), համա իս ճրննչանհամ ան անձ
հաստի անդիլ ձայնը— ահալ այ Մաղու-Մեղերի, միրօտը վի
կալալ փարդան ճղել: Իբօր մտակ) այ տվել տանհալ օր աղուրդ
օր դօկ յիրան Աշուղ— Վարիբն այ, կրլըտահալ այ, վեզ տվել
փրթաթվալ վիճվը, անիուան ալ ձանքի նանհան վեր ընդիլ:
Խուրշուդ-բանդին ախարարը յարձակվալ այ նրուց վարան
խանչալաւ՝ օր անիուան ալ սպանի, համա Խուրշուդ-բանդը
բանել այ պահալ թամ «հրդանրվա և յրմահած կօյ՝ ունչ
օր ումանիս ճրկատին նրօ ճուվիճ օրից դրվիճ այ, փահվել չե»:

Իբօր Մաղու-Մեղերի յուշն այ ախալ ըմնչթանիցը
կրմիլ այ, իրիսը ձանքաւ ճածկալ, փխտհալ մտել փանդին
յիտքը:

— Հրդօ նրվանիս այ օր դո՛ւ Աշուղ— Վարիբն ըս— ահալ
փանան— բայց ահա՛ դո՛ւ ուրտի ըս դրանհալ ատի կորճ միջո-
ցամ ատի միճ ճրնափայ յուկն կօս:

— Ա՛մ խասկերիս ճամարտու թիւերը շուկն տալու հաստի
ամ սրօվըս քօր ըմ կարիլ, թամ իս սօտ ըմ նահամ, թուղ ամ

վեզըս մնալից ալ բրանի. ամա դիփուննուց սղիկն այ՝ սմ կէշարս մոյն քու կնակի բրանիք, ուրն օր արթէն կխտը տարի Ասծու լուսը արնամ չի՝ նայ. իս ամպէս ըմ՝ նարիլ օր նո արնի:

Աշուղ-Վարիբոյ քոյրը ուրն օր դրքըմաջն կայնած այ նել՝ առ խասկարը լսելու պէս, վէզ այ տվել մօր կէշար՝

— Օյղն՝ դօկ աղուրդ օր ապարն⁴⁾ այ, քու տղատ այ, Աշուղ-Վարիբ այ—ահալ այ, բռնել պառաւին կօնը բսլալ հրքարնքի ղոնախըղը:

Ան ժամանակը Աշուղը հանալ այ ծացիցը ան հուղը, թոջել այ ջրի մաջ, քսել մօր ակներին բհէլաւ՝ «յրմահիք» դիփրտ ալ, այ խալն՝ թսն ունչքան զօրեղ և միծ այ Խադիրիկազը, և մօր ակնարը բօց այ էլալ: Ատուբանից յիտ օջօլ համարձակիլալ չի կասկածի նրօ խասկերի ճշմարտութիւնը, և Խուրշուղ-բանգը՝ առանց խօսկ ըհէլու՝ յիտ այ տվել Մաղուլ-Մեղերայ Աշուղին:

Ան ժամանակը Աշուղ-Վարիբ՝ ըրխահած՝ ահալ այ՝

— Խօսկ ըմ՝ նահամ, Խուրշուղ-բանգ՝ իս քիզ մխիթարիլ ըմ՝ սմ քոյրըս քու առաջիկայ հրնացուիցըս փխ չի, իս ալ հարուստ ըմ, ամպէս օր նրօ մօտ պակաս տակի արծաթ չի նիլ՝ իկ) դսն նրօ ար և ըպրանհիք) յիւրիւր հիտ ամպէս բախտաւօր, նոլր օր իս սմ թանգրալին Մաղուլ-Մեղերայ հիտ:

Խնդրելով մնացեալ ՏՊԱԳԻԱԿԱՆ ՍԻԱԼՆԵՐԻ համար ընթերցողի ներողամտութիւնը, առաջարկում ենք ուղղել հետևեալ սխալները.

(NB. 1 — նշանակում է վերից, 2 — ներքից)

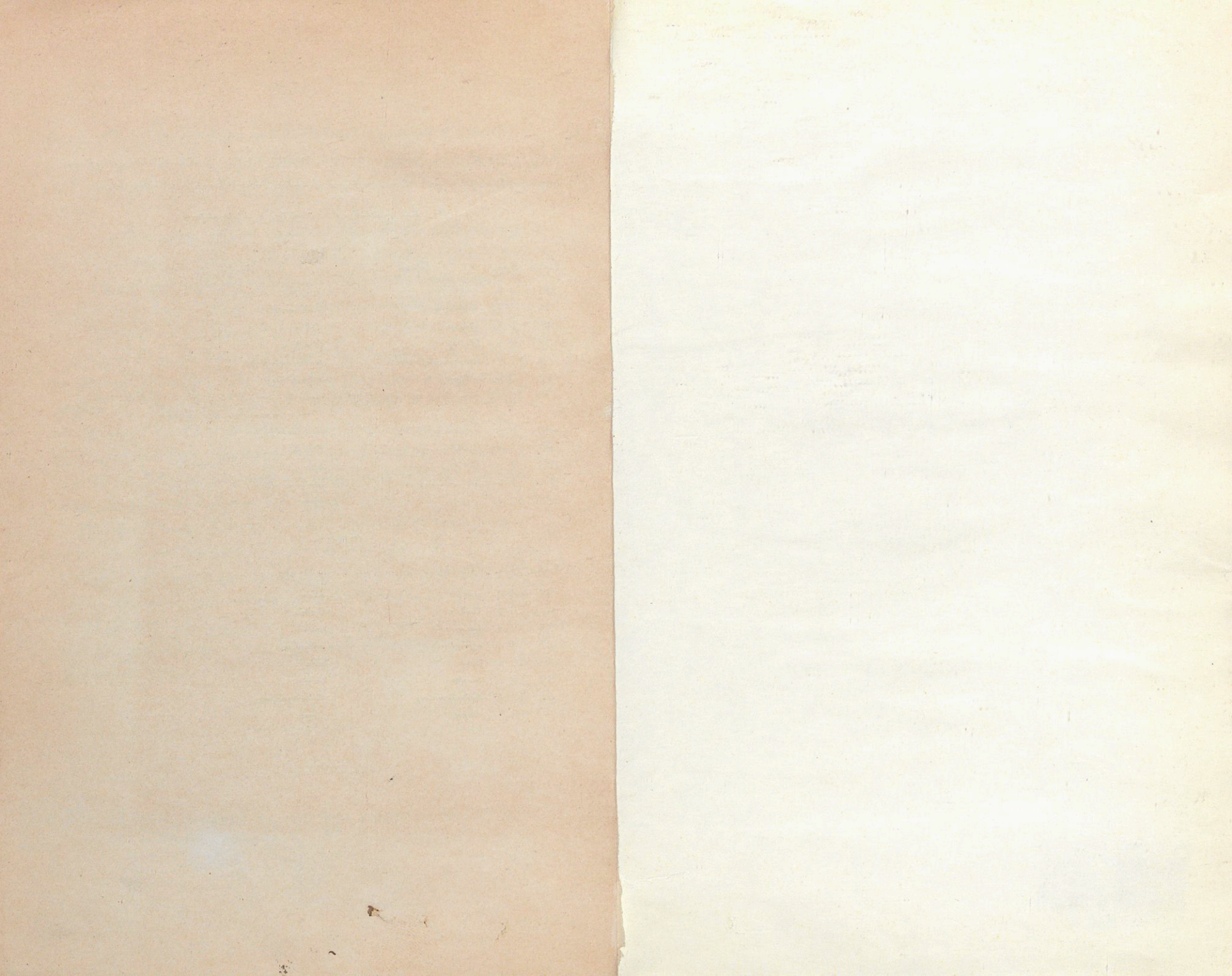
Մ Ա Ս Ն I.			
Երև. Տող.	Սխալ.	Մ Ա Ս Ն I.	Ուղիղ.
23 2 2.	auvdire		audire
24 8 1.	նախնդրով		նախդրով
48 1 2.	շնկեր		շնկեր
61 9 3.	թանգ		թանգ
65 17 3.	արտասանվելու		արտասանվելը
72 7 3.	ամբացնել		ամբացնել
76 16 1.	ատ—ն—ար. այս վերջին	ատ—ն—ար.	թէև գործ է անվում նոյնպէս ուտ—ար. այս վերջին
80 3 3.	բազմութիւնը		բազմութիւնը
85 13 3.	Թումս—այ		Թումս—այ
103 2 3.	ձիր		ձիր
104 7 2.	ա—տ—նր		աւ—տ—նր
133 10 1.	gjni		gini

Մ Ա Ս Ն II.

Երև. Տող.	Սխալ.	Մ Ա Ս Ն II.	Ուղիղ.
22 13 1.	դնրս		դնս
— 6 2.	Ասծն		Ասծն
35 2 3.	կուտում		կուտում
37 4 3.	այսպէս		այնպէս
48 10 3.	նուր		նո՛ւր
52 8 3.	նալս		նայլս
58 13 1.	ճըննչահալ		ճըննչահալ
— 8 2.	Քօրդ		Քօրդ

4) Օ՛կերի մօտ փոքր եղբայրը կամ քոյրը իրանից մեծ եղբօր առում է՝ ապար և ոչ՝ ակապար:

<< Ազգային գրադարան

NL0361907

